

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2020

Zdeněk Špitálník

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Proměny obrazu československých parašutistů ve
vzpomínkové a populární kultuře 1945–1989**

Bakalářská práce

Autor práce: Zdeněk Špitálník

Studijní program: Soudobé dějiny

Vedoucí práce: PhDr. Petr Šafařík

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 21. 5. 2020

Zdeněk Špitálník

Bibliografický záznam

ŠPITÁLNÍK, Zdeněk. *Proměny obrazu československých parašutistů ve vzpomínkové a populární kultuře 1945-1989*. 56 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd Institut Mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Šafařík

Rozsah práce: 87 545 znaků

Anotace

Práce se věnuje problematice obrazu československých parašutistů ze Západu v poválečném Československu. Časový rámec zkoumaného období je ohraničen roky 1945 až 1989. Úvodní část je tvořena přehledem vydané literatury a pokusem o základní periodizaci vymezeného období. Následuje přehled hraných filmů, které se parašutistů týkají a jejich rozdělení do kategorií, dle prostoru, který je jim věnován. Další část se zabývá muzejním expozicím, které se parašutistům věnovaly. Své místo mělo připomínání parašutistů ze Západu i v československé armádě. Poslední část se věnuje vizuálním připomínkám parašutistů ve veřejném prostoru. Již v prvních poválečných měsících se začaly odhalovat na řadě míst republiky pamětní desky, připomínající narození, či smrt některých padlých parašutistů. Nejvýznamnějším místem pro setkávání parašutistů v den smrti jejich kamarádů byl kostel sv. Cyrila a Metoděje, vždy s účastí veřejnosti a často i vládnoucího aparátu. Cílem práce je vysledovat na výše zmíněných oblastech proměny obrazu parašutistů ze Západu a jejich zasazení či vytěsnění z kolektivní paměti.

Annotation

This thesis deals with the issue of the image of Czechoslovak paratroopers from the West in post-war Czechoslovakia. The time frame of the researched period is limited to the years 1945 and 1989. The introductory part consists of an overview of the published literature and an attempt at a basic periodization of the defined period. The following is an overview of feature films that concern parachutists and their division into categories, according to the space devoted to them. The next part is devoted to museum exhibitions, which were dedicated to parachutists. The remembrance of parachutists from the West had its place in the Czechoslovak army. The last part deals with visual comments of parachutists in public space. Already in the first post-war months, commemorative plaques commemorating the birth or death of some fallen parachutists began to be unveiled in a number of places in the republic. The most important meeting place for parachutists on the day of the death of their friends was the Church of St. Cyril and Methodius, always with the participation of the public and often the ruling apparatus. The goal of the work is to trace the changes in the image of parachutists from the West and their setting or displacement from the collective memory in the above-mentioned areas.

Klíčová slova

Parašutisté, odboj, literatura, film, výstava, muzeum, pomníky

Keywords

Parachutists, Resistance, Literature, Film, Exhibition, Museum, Monuments

Title

**Transfigurations of the image of the Czechoslovak Parachutists in
Memory and Popular Culture 1945-1989**

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce panu PhDr. Petru Šafaříkovi za řadu cenných připomínek a rovněž panu doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi CSc. Velké poděkování patří mojí manželce Magdaleně za trpělivost.

OBSAH

Proměny obrazu československých parašutistů ve vzpomínkové a populární kultuře 1945–1989	2
Úvod	10
Struktura práce a výzkumné otázky	11
Zhodnocení vybraných zdrojů	14
1. Obraz parašutistů v literatuře a tisku	15
1.1 1945–1949	16
1.2 1950–1964	18
1.3 1964–počátek 70. let	22
1.4 70. a 80. léta	26
2. Filmový obraz československých parašutistů	28
2.1 Parašutisté jako hlavní postavy	29
2.2 Parašutisté jako vedlejší postavy	32
2.3 Atentát na Heydricha v pozadí	33
2.4 Parašutisté v záporné roli	34
3. Výstavy a muzejní expozice	35
4. Pocty a tradice	41
5. Místa paměti	45
5.1. Připomínka narození	45
5.2. Připomínka události	47
5.3. Připomínka tragické smrti	49
5.4. Kostel sv. Cyrila a Metoděje	50
Závěr	53
Summary	56
Použitá literatura a prameny:	57

Úvod

Konec dějinné události, jakou může být i právě skončená válka, vytváří v každé společnosti nový zdroj příběhů, jejich výkladů, hrdinů a negativních postav. Z nepřeberného množství událostí se tvoří kolektivní paměť, společenské rituály se svou specifickou kulturou vzpomínání a tradice. Nejinak tomu bylo i v Československu po roce 1945. Po šesti letech okupace se začali vracet vojáci československých zahraničních jednotek, z hor a lesů přicházeli členové partyzánských skupin, bojovníci z povstání se zapojili zpět do svých běžných životů. Válka však po řadu následujících let bude stále živou událostí a její připomínání prostřednictvím různých rituálů se stane takřka každodenní skutečností. Památníky a pomníky padlým, nové názvy ulic, podniků nebo škol, promítání válečných filmů a další připomínky války se stanou běžnou součástí života. V průběhu bezmála 45 let měly některé válečné příběhy v kolektivní paměti své neochvějné místo, zatímco o jiných se více hovořilo pouze v určitých obdobích.

Poměrně zvláštní úlohu v připomínání války sehrál příběh speciálně vycvičených československých parašutistů ze Západu (dále zjednodušeně jako „parašutistický příběh“ nebo „příběh parašutistů“). Prvek, který po roce 1948 příliš nezapadal mezi „revoluční a bojové tradice pracujícího lidu“ (jak zněla dobová fráze), avšak byl něčím, co nebylo možné jednoduše vytěsnit. Nebylo možné hovořit například o Lidicích, případně o rozbití II. ilegálního ÚV KSČ bez zmínky o atentátu na Reinharda Heydricha. Příběh odvážných parašutistů svým způsobem vždy fascinoval, ať už příkladem osobní statečnosti, nebo diskreditací západního odbojového vedení.

V letech 1941–1945 připravil II. odbor (zpravodajský) Ministerstva národní obrany v Londýně na tři desítky zvláštních operací s úkoly na území okupovaného Československa. V rámci těchto zpravodajských, sabotážních či teroristických akcí bylo vysazeno téměř sto vojáků československé zahraniční armády. Nejznámější akcí parašutistů byl nepochybně atentát na Heydricha. Přestože šlo ze samé podstaty o činnost tajnou, stal se z parašutistů významný fenomén, jehož obraz spoluvytvářela již za války i protektorátní a německé propaganda.

Když byla vydána v srpnu 1945 první poválečná emise československých poštovních známek, tzv. londýnské vydání, byl součástí série portrétů zdánlivě bezejmenných vojáků zahraničních vojáků i portrét parašutisty v přílbě. Bezejmennost však spočívala pouze v neuvedení jmen vojáků. Jednotlivé portréty měly pečlivě vybírané konkrétní předobrazy tak, aby byli zastoupeni padlí hrdinové všech součástí zahraničního vojenského odboje. Mezi těchto osm zástupců odboje v Polsku, ve Francii, ve Velké Británii, na Středním východě, Sovětském Svazu se zařadil i portrét Josefa Gabčíka, jako zástupce parašutistů, tedy ani ne 1% zahraničních vojáků. Jednalo se o první výraznou poválečnou připomínku této specifické skupiny vojáků.¹

Cílem této práce není historiografické mapování historie činnosti parašutistů, koneckonců na toto téma byly napsány již desítky odborných publikací a vydány edice pramenů, ale snaha zjistit, jak se měnil v průběhu let 1945-1989 jejich obraz a jakou roli sehráli ve vzpomínkové a populární kultuře², případně jak se jejich role připomínala v armádě.

Struktura práce a výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou metodou práce byla diskurzivní analýza dobového periodického tisku a sekundární literatury. Prvním krokem bylo vyhledávání relevantních textů. Důležitou pomůckou byla obsáhlá bibliografie jednotlivých výsadků ze Západu, zpracovaná historiky Jiřím Šolcem a Petrem Kopečným v roce 1990.³ Přesto není výčet textů ani zdaleka kompletní a zaměřuje se spíše na monografie a rozsáhlejší texty ve vybraných periodicích. Pro zkoumání obrazu je však důležitým pramenem denní tisk, na němž lze proměny sledovat v konkrétnějších časových úsecích.

¹ Viz FRITZ, Zdeněk. *Londýnská emise poštovních známek 1945*. In: ČERNÝ, Karel. *Muži z první linie*. Žďár nad Sázavou: Tváře, 2017 str. 9-21.

² Populární kultura je zde chápána jako přesvědčení a praktiky, které jsou široce sdílené mezi lidmi. (viz např. MACHEK, Jakub. *Počátky populární kultury v českých zemích*. Praha: FFUK, 2017. str. 16) V rámci práce je populární kultura zastoupena beletrií a zejména hraným filmem.

³ ŠOLC, Jiří a KOPEČNÝ, Petr. *Muži pro zvláštní úkoly. Díl VII. Bibliografie*. Praha : [s.n.], 1990.

K vyhledávání klíčových slov bylo použito databází několik digitálních knihoven (Národní knihovna a Moravská zemská knihovna pro celostátní deníky a monografie a knihovna Vojenského historického ústavu pro některé odborné texty) Právě snadná dostupnost těchto zdrojů umožňuje vyhledávání pomocí klíčových slov. Hlavní klíčová slova pro vyhledávání byla: parašutisté, atentát, výsadek, paraskupina, konkrétní jména parašutistů (Kubiš, Gabčík, Opálka, atd.), Resslova ulice, kostel sv. Cyrila a Metoděje. V některých případech se vyhledané texty vztahovaly k parašutistům z Východu, či sportovnímu parašutismu, většinou však bylo vyhledávání úspěšné (zejména při vyhledávání konkrétních osob). Samotné vyhledané texty však bylo nutné zařadit do příslušného širšího kontextu. Podle Renáty Sedlákové není pro analýzu dostatečným referenčním rámcem pouze samotný text (ani médium, které jej publikovalo), ale právě kultura, ve které fungují. Význam mediálních sdělení lze rekonstruovat nejen s omezením na jednotlivé texty, ale i vzhledem k jejich širokému kontextu, významům a dalším textům, jež jsou součástí dané kultury.⁴

Na základě nashromážděného podkladového materiálu bylo vytvořeno několik kategorií, resp. oblastí dle tematického obsahu, v nichž je možné proměny, či naopak konstanty ve vnímání obrazu československých parašutistů vysledovat a analyzovat. Těmito oblastmi literatura, hraný film, výstavy a muzejní expozice, oficiální pocty, pomníky a názvy ulic. O všech těchto oblastech lze nalézt zmínky v dobovém denním tisku (recenze knih a filmů, pozvánky a informace o výstavách, slavnostních a pietních shromážděních atd.). Výzkumné otázky jsou položeny na základě specifických zkoumaných oborů následovně:

Jak se proměňoval obraz československých parašutistů v literatuře a periodickému tisku a jakou roli pro vytvoření historického vědomí tato oblast sehrála?

V jakých hraných filmech vystupují parašutisté jako hlavní a vedlejší postavy a jak jsou vyliční?

Při jakých příležitostech (výstavách) a jakým způsobem byli připomínáni českoslovenští parašutisté?

⁴ Viz SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií – nejužívanější metody a techniky*. Praha, Grada, 2015, str. 426.

Jakým způsobem byli reflektováni českoslovenští parašutisté v tradicích poválečné armády?

Kde vznikala místa připomínající československé parašutisty a jaké události reflektovala?

První část práce se věnuje zejména literatuře a nejrůznějším novinovým článkům s cílem vytvořit jakousi periodizaci sledovaných proměn. Odborná, ale i populární literatura se věnovala nejčastěji popisu válečných událostí. Historická událost byla zdánlivě daná (byť často snadno manipulovatelná), ale charakteristiky aktérů (hrdinní odvážní, stateční, mstitelé národa vs. nezodpovědní, oběti londýnské buržoazní politiky) pomáhá tvořit obraz. Důležité jsou rovněž dobové reakce a recenze některých publikací. V jednom případě vyústily dokonce v soudní spor.

Druhá část této bakalářské práce se věnuje obrazu parašutistů ve filmu, jakožto v jednom z nejvlivnějších médií.

Na tuto část navazuje kapitola, věnující se výstavám a muzejním expozicím, které prostřednictvím výběru exponátů mohly zdůraznit, či naopak upravit historickou událost. Tato část se věnuje zejména expozicím Vojenského muzea na pražském Žižkově, které mělo v tomto ohledu v podstatě monopolní postavení.

Následuje část, ve které se pokusím analyzovat využití příběhu parašutistů v tradicích československé armády, jakožto instituce se specifickou vzpomínkovou kulturou, která měla logicky k tomuto tématu nejbliže.

Poslední zkoumanou oblastí jsou místa paměti ve svém doslovném významu, tedy pamětní desky, pomníky a památníky, názvy ulic a společenské rituály s nimi spojené. Místa paměti, jako historiografický koncept jsou využitelná i pro tuto práci, parašutistický příběh takovýmto místem paměti bezpochyby je. Podle historika Eduarda Maura však mají důležitou roli pro přežívání kolektivní paměti právě i místa paměti ve vlastním, tedy topografickém

významu.⁵ Nejzásadnějším místem z pohledu připomínání československých parašutistů ze Západu obecně, je kostel sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Význam místa pro setkávání parašutistů v den smrti jejich kamarádů přetrval po celé zkoumané období, vždy s účastí veřejnosti a často i vládnoucího aparátu. Pokud byla v úvodu zmíněna kolektivní paměť, je na místě tento pojem trochu blíže vysvětlit. Podle Jan Šubrta je jedním ze čtyř typů historické informace ve struktuře historického vědomí i udržování latentních kulturních vzorců.⁶ Toto udržování by mělo být i úkolem kolektivní paměti. Miroslav Hroch tuto strukturu upravil s tím, že přikládá kolektivní paměti „*rolí prostředníka mezi historickým vědomím a potřebami a zájmy dobové společnosti (případně jejích určitých segmentů)*“.⁷ Tyto potřeby či spíše zájmy československé společnosti, se v průběhu času pochopitelně měnily.

Zhodnocení vybraných zdrojů

Vzhledem k následující kapitole práce, kde se podrobněji věnuji starší literatuře týkající se parašutistů (vydanou mezi léty 1945-1989), začnu rozborem literatury a pramenů práce vydaných po roce 1990. Tehdy nastal obrovský vzestup zájmu o západní odboj a začalo vycházet množství publikací. Byla zahájena vlna rehabilitací, vyznamenávání a povyšování přeživších účastníků, začaly se točit dokumenty s přímými aktéry zvláštních operací a objevila se celá řada odborných publikací, často připravovaných k vydání již od 60. let. Na tomto místě je nutné vyzdvihnout zejména práce Zdeňka Jelínka⁸, Oldřicha Sládka⁹ a Jiřího Šolce.

⁵ MAUR, Eduard. *Památná místa: Místa paměti ve vlastním (tj. topografickém) smyslu slova*. In: Maslowski, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. str. 144.

⁶ HROCH, Miroslav. *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*. In: ŠUSTROVÁ, Radka a Luba HÉDLOVÁ, ed. *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia, 2014, str. 39.

⁷ Tamtéž.

⁸ JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Silver A*. Praha: Naše vojsko, 1992., JELÍNEK, Zdeněk. *Západní paraskupiny a domácí odboj*. Praha: Historický ústav Československé armády, 1992.

⁹ SLÁDEK, Oldřich. *Přicházeli z nebe*. Praha: Naše vojsko, 1993.

Poslední jmenovaný se tematice podrobně zmapoval nejen historii jednotlivých výsadek, ale i celkový kontext a fungování Zvláštní skupiny D. V úvodu jeho knihy *Bylo málo mužů*,¹⁰ je i kritický rozbor dosavadní literatury. Šolc zpracoval rovněž několik bibliografií vydané literatury a částečně i novinových článků, dle zaměření na jednotlivé výsadky.¹¹ Jedna z nejnovějších prací o parašutistech *Horší než doba války...*¹² Jiřího Plachého se v podstatě jako jediná věnuje poválečným osudům jednotlivých aktérů. Autor zde rovněž stručně uvádí vývoj historiografického zpracování a přináší rozbor dosavadní odborné a popularizační literatury, věnované čs. parašutistům ze Západu, přínosem je zejména kritický rozbor novějších publikací. Přesto však dosud nebyla dosud komplexně zpracována role těchto událostí v kolektivní paměti a jejich kulturní odraz. Účelem této práce není tento nedostatek zcela napravit, ale pokusit se na vybraných oblastech zjistit, do jaké míry byl příběh parašutistů přijat jako důležitá součást moderních dějin a pochopitelně i jakými proměnami v období 1945-1989 v Československu prošel.

1. Obraz parašutistů v literatuře a tisku

Literatura, v tomto případě spíše popularizační, či beletrie, měla v obrazotvorné rovině snad největší společenský dopad na tvorbu povědomí o parašutistech. Rovněž reportáže či úvahy v periodickém tisku (nejčastěji se o parašutistech zmiňovaly deníky Rudé právo, Lidové noviny, Hlas revoluce, či Národní osvobození) měly šanci zasáhnout obrovské množství populace. Následuje pokus o periodizaci období 1945-1989 na základě charakteristiky parašutistického příběhu částečně v historiografii, literatuře faktu, publicistice a reflexi vybraných událostí, která na publikované informace reagovaly.

¹⁰ ŠOLC, Jiří. *Bylo málo mužů: českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990.

¹¹ ŠOLC, Jiří. *Čs. parašutisté ze Západu v literatuře*. In: *Historie a vojenství* roč. 39, č. 5 (1990), s. 146-167.

¹² PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu*. Svět křídel, Cheb 2014.

1.1 1945–1949

Období začíná koncem války a končí rokem 1949, kdy se stále ještě objevují informace o parašutistech v pozitivním významu. Pak již následovaly politické procesy s parašutisty, které, ač nejsou podstatou této práce, významně ovlivnily obraz zkoumaného fenoménu.

Je to doba připomínek hrdinství, prvních pokusů o zachycení historie výsadků, odhalování pamětních desek a pomníků v rodištích a naopak na místech smrti parašutistů. Novinové články (zejména v denících Hlas revoluce, Za svobodné Československo, Rudé právo a Národní osvobození) měly většinou vzpomínkový charakter u příležitosti výročí (27. května - atentát na Heydricha, 18. června - boj parašutistů v kostele), ale objevují se i texty autorů domáhajících se větších a výraznějších připomínek (např. snaha přejmenovat Resslovu ulici na Třidu parašutistů - viz dále). Reportážní charakter pak mají texty, věnující se procesu s parašutisty, kteří se dali do služeb gestapa - Viliam Gerik a Karel Čurda. Mezi první literární počiny je nutné zařadit knihu spisovatele Jaroslava Andrejse¹³ *Za Heydrichem stín*. Jde v podstatě o literaturu faktu a líčení osudů parašutistů a jejich domácích spolupracovníků. Kniha byla nejzásadnějším počinem pro vytvoření povědomí o atentátu.

Mnohem blíže k parašutistům pak měla autorská dvojice Štěpán Laner a Zdeněk Václavík *Lidé s nebes*¹⁴. Zdeněk Václavík prošel ve Velké Británii parašutistickým kurzem a mezi parašutisty měl řadu přátel. Autoři se jako první zabývají novou metodou vedení tajné války a principy fungování, výcviku a akcí Zvláštní skupiny D. Zajímavostí je rovněž fakt, že v té době žijící účastníci nejsou v knize uvedeni jmény, ale jen přezdívkami či počátečními iniciálami.

Za zmínku stojí i první románové pokusy. Příběh na motivy osudu parašutisty Františka Pospíšila z výsadku Bivouac volně zpracoval v roce 1946 pod názvem *Jeden*

¹³ Kniha byla vydána pod pseudonymem Jan Drejs (1908-2002). DREJS, Jan. *Za Heydrichem stín*. Praha: Naše vojsko, 1947.

¹⁴ VÁCLAVÍK, Zdeněk. *Lidé s nebes*. Praha, 1947.

ze zapomenutých - Příběh parašutisty Jiří Muk.¹⁵ Zatímco v tomto případě šlo o příběh inspirovaný tragickou skutečností, existovaly i romány s tematikou československých parašutistů zcela smyšlené. V dobrodružné edici pro mládež s názvem *Polnice* vyšla dobrodružná povídka Jiřího Meduly *Posel s nebes*.¹⁶ Hrdina je nejprve vysazen se sabotážním úkolem v Norsku a po návratu odlétá na operaci do okupované vlasti. Přestože zde nejde o inspiraci některým ze skutečných příběhů, jsou zde osudy tříčlenného výsadku vykresleny v podstatě v duchu v té době známých osudů parašutistů.

Zajímavý postřeh publikoval Jaroslav Andrejs k 4. výročí boje parašutistů v kostele sv. Cyrila a Metoděje. Obdobný pohled na význam atentátu a následné oběti se v následujících desítkách let stane spíše ojedinělým: *„Hrůzy té doby jsou za námi. Oběti nejsou ještě všechny spočítány. Byli lidé, kterým se Heydrichova smrt zdála příliš drahou. Lidská stránka tohoto názoru je pochopitelná. Je také jisté – třebaže to zní krutě – že atentát a persekuce po něm přinesly při světovém ohlasu tak závažné politické důsledky, že jimi byla vysoce odměněna smrt každého z umučených. Ne, žádný z toho strašného šiku nezemřel nadarmo.“*¹⁷

O padlých parašutistech se psalo většinou v superlativech, dokladem může být vzpomínka na Josefa Gabčíka, jejímž autorem byl škpt. Jaromír Nechanský: *„Mezi hrdiny, kteří zbavili český národ krvavého Heydricha, byl také Josef Gabčík... Nijak mě nepřekvapilo, že právě on byl mezi těmi, kteří učinili konec Heydrichovým zločinům v Čechách a na Moravě. Neboť na něho bylo za všech okolností spolehnutí. U něho byl čin vším, mluvení ničím. Byl předurčen státi se hrdinou a také se jím stal. Voják, pro něhož splnění rozkazu bylo samozřejmostí.“*¹⁸

¹⁵ MUK, Jiří. *Jeden ze zapomenutých: příběh parašutisty: [památce parašutisty Františka Pospíšila]*. Praha: Naše vojsko, 1946.

¹⁶ MEDULA, Jiří. *Posel s nebes: příběh parašutisty: odvážným mužům z leteckých brigád a parašutistických oddílů československého boje 1939-1945 za obnovu republiky*. Praha: Toužimský a Moravec, 1947. *Polnice* (Toužimský a Moravec).

¹⁷ ANDREJS, Jaroslav. *Atentát na Heydricha. K výročí 27. května 1942*. In: Svobodné Československo. č. 126. 30. 5. 1946. str. 1.

¹⁸ *Mlčenlivý hrdina Gabčík*. In: Za svobodné Československo č. 262, 26. 10. 1945. str. 6.

1.2 1950–1964

Českoslovenští parašutisté ze Západu začali představovat od roku 1950 pro vládnoucí komunistický režim cizí element, jelikož byli tehdejším diskurzem charakterizováni zjednodušeně jako vykonavatelé úkolů zadaných londýnským exilem s cílem obnovit v Československu kapitalismus. V roce 1950 vyšel v *Hlasu revoluce* článek Pavla Kypra s názvem *Hrdinové a zločín*. V textu, vydaném k 8. výročí boje v kostele sv. Cyrila a Metoděje, se objevuje tento nový pohled na válečné události, respektive změna zasazení parašutistického příběhu do širších souvislostí: „*Londýnská buržoazní emigrace zoufale hledá trumf, kterým by se zachránila, kterým by získala ztracené posice, kterým by odvrátila pozornost národa od vítězné Moskvy k Londýnu. Tímto trumfem má být atentát na Heydricha. Je to trumf zločinný.*“¹⁹

V roce 1950 se rovněž odehrál soudní proces s Jaromírem Nechanským, někdejším velitelem výsadku Platinum-Pewter a jedním z hlavních aktérů povstání v Praze. Ponechme stranou zpravodajské aktivity, které vedly k jeho zatčení a podívejme se blíže na text, který se týkal jeho válečné minulosti parašutisty: „*Jaromír Nechanský, odchovanec této zrádcovské špionážní školy, byl po předchozí nečinnosti shozen na čs. území teprve v únoru 1945, s posláním, aby rozvrátil partyzánský odboj hlavně na Moravě a jako zástupce předsedy vojenské komise revoluční Národní rady působit ke kapitulaci a zastavení pražského povstání. Velkou úlohu v jeho poslání hrála otázka zbraní, jež jménem londýnských zrádců sliboval, ale jež neměly být a nikdy nebyly dodány.*“²⁰ Období strávené ve Velké Británii je zde, hodnoceno jako nečinnost a vrcholem onoho retrospektivního zkreslení je tvrzení, že byl shozen *teprve v únoru 1945*.

Následuje období téměř deseti let, kdy se o parašutistech nepsalo. O těch mrtvých minimálně a o živých takřka vůbec.²¹ V důsledku čistek v armádě a politických procesů byla řada přeživších parašutistů vězněna. Ti co zvolili včasnou, již druhou emigraci, se v mnoha

¹⁹ KYPR, Pavel. *Hrdinové a zločín*. In: *Hlas revoluce* č. 25. 21. 6. 1950. str. 2.

²⁰ *Hnízdo zmijí*. In: *Hlas revoluce* č. 17-18, 29. 4. 1950, str. 6.

²¹ Viz ŠOLC, Jiří, *Čs. parašutisté ze Západu v literatuře*. In: *Historie a vojenství* č. 5/1990. Str. 147-148.

případech zapojili do protikomunistického odboje v amerických, francouzských, či britských tajných službách.²²

Zajímavým dokladem údajné závadnosti připomínek parašutistů je uvedení některých výše zmíněných titulů na seznamech nevhodné literatury. V roce 1954 byl vydán *Seznam nepřátelské, závadné, zastaralé a nežádoucí literatury* pro potřeby Hlavní správy tiskového dohledu, jako „pomůcka k provádění očisty veřejných knihoven.“²³ S přívlastkem politicky závadné tak na seznamu skončily knihy Zdeňka Václavíka *Lidé s nebes* (č. 6954) a z Protektorátu do republiky (č. 6955), či Radomíra Kunce *Clay-Eva volá Londýn* (č. 1442).²⁴ Kniha Jaroslava Andrejse *Za Heydrichem stín* (č. 84) má v poznámce uvedeno, že jde o zkreslený obraz doby. K důsledkům zákazu své knihy se Andrejs vyjádřil v rozhovoru pro Rudé právo v roce 1992: „Asi deset let po únoru 1948 jsem nemohl publikovat a vrátka mi zavřela právě tato kniha o parašutistech z Londýna.“²⁵

Důležitou roli začal v tomto období sehrávat jazyk. Podle Jana Randáka představoval jazyk reprezentující diktaturu produktivní nástroj, umožňující tematizovat zkušenosti, událost či fakta. Na sugestivnosti jazyka také přidávaly různé metafory, či přirovnání.²⁶ Typickým jazykem doby jsou například zmínky v knize komunistického funkcionáře Bohumila Laštovičky *V Londýně za války*: „Benešovské vedení se soustřeďovalo na individuální, nikoliv hromadné akce. Jejich následky však odnášely lidové masy. Tak např. Benešovým důvěrníkem plk. Moravcem zorganizovaný atentát na Heydricha vojenskými parašutisty, vyslanými z Anglie, zastihl nic netušící a neupozorněné bojové skupiny nepřipraveny a měl za následek hromadné vyvražďování českých lidí, pozatýkaných dříve, než mohli učinit obranná

²² Blíže viz PLACHÝ, Jiří. Horší než doba války... *Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu*. Svět křídel, Cheb 2014.

²³ Edice celého seznamu byla uveřejněna v monografii: ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století* : (s edicí seznamů zakázaných knih). Praha: Academia, 2009.

²⁴ Čísla uvedená v závorce jsou pořadovými čísly jednotlivých titulů v seznamu.

²⁵ *Kdo se jednou upsal atentátu, nemůže přestat*. Rudé právo: 3. 10. 1992, roč. 2, č. 233. s. 13.

²⁶ Viz RANDÁK, Jan. *V září rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. str. 46.

opatření.“²⁷ Kromě této charakteristiky atentátu, která se stane na další desetiletí poměrně typickou, dále popisuje, s důrazem na slabé stránky, i ostatní parašutisty, které označuje jako „izolované injekce z dílny Benešovy pravé ruky - plukovníka Moravce. Moravec často pyšně označoval své parašutisty za ‘jakobíny’. Tím chtěl naznačit, že jsou to lidé s nejvyšší morálkou, odhodlaní k nejvyšším obětem a naprosto spolehliví. Ale ve skutečnosti mnozí z nich se vyznačovali jen slepou mechanickou vojenskou poslušností, nepodloženou politickým uvědoměním, a proto při tvrdém bojovém nárazu, v strastiplných podmínkách ilegální práce ve vlasti nejeden z nich zklamal, selhal, vzdal se, přeběhl a zavinil tak katastrofu desítek a stovek lidí“.²⁸

Jazyk 50. let pak ještě více využívala kniha *Údolí výstrahy*²⁹ Františka Ťopka z roku 1960. I přes jeden z prvních pokusů zmapovat činnost výsadků tzv. první vlny³⁰ a tragédie Ležáků, jde vrcholnou prací nenávislné linie proti parašutistům. Snad ještě nenávislnější je předmluva poslance NS Josefa Jägermana. Účelem jejich boje, byla podle autora předmluvy „obnova kapitalistického panství v Československu, měli připravit půdu pro bezpracný život kapitalistů, velkostatkářů a jejich služebníků.“ Jinde pak charakterizuje Londýnem řízenou odbojovou činnost jako „čistě špionážní činnost jednak pro vlastní cíle emigrantské vlády a jednak ve prospěch západních kapitalistických velmocí“. Jägerman měl i jasno ve věci tragických konců jednotlivých parašutistů „(...) Protože cílem jejich boje byla obnova kapitalistického panství v Československu - proto museli prohrát i svůj život.“ Kniha se dočkala několika vydání a byla poměrně rozšířená.³¹ I z tohoto důvodu se stala později předmětem soudního sporu, který bude zmíněn pro svou důležitost dále.

²⁷ LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. str. 238.

²⁸ Tamtéž str. 382.

²⁹ ŤOPEK, František. *Údolí výstrahy*. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1960.

³⁰ Jako první operační vlna se označuje celkem 12 výsadků z let 1941-1942. viz např. ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů*. Praha: Merkur, 1990 str. 59.

³¹ Rozbor knihy provedl v roce 2007 historik Jiří Kotyk. Viz. *Pamflet F. Ťopka jako stálá výstraha historikům*. In: Zprávy klubu přátel Pardubicka, listopad/prosinec 2007, str. 298-299.

Pravdivé pojetí parašutistického příběhu nepřinesla ani *Pravda o okupaci* historika Václava Krále z roku 1964. Přestože je zde parašutistům věnováno více prostoru, soustředí se zejména na parašutisty zlákané ke spolupráci gestapem. Tyto údaje jsou ovšem často zavádějící jako například v případě parašutisty Františka Pavelky: „*Jakýsi Pavelka, vysazený hned na začátku října 1941, se po čtrnácti dnech přihlásil na gestapu a byl získán pro spolupráci.*“³² Pavelkův úkryt byl ve skutečnosti prozrazen a po zatčení a věznění byl odsouzen k trestu smrti.³³ Rovněž zkratkový popis posledního boje parašutistů není, navzdory adjektivu *stateční* zcela přesný: „*Dne 18. června v ranních hodinách byl kostel obklíčen a po několikahodinovém nerovném boji byli stateční parašutisté zdołáni.*“³⁴

Pomyslnou tečkou za tímto obdobím může být úryvek z Dějin KSČ z počátku 60. let. „*Tehdy také vznikl v Londýně plán atentátu na Heydricha - působivé, a zároveň individuální akce, k níž nebylo třeba podpory a účasti mas, které buržoazie organizovat nechtěla a nemohla. Tímto činem chtěla buržoazie zakrýt svou slabou účast v odboji a posílit svou autoritu v odbojovém hnutí doma i před světovou veřejností. Dne 27. května 1942 zastřelili stateční českoslovenští parašutisté nenáviděného říšského protektora, na jehož rukou lpěla krev tisíců českých vlastenců. Národ spatřoval v atentátu na Heydricha spravedlivý akt odplaty, světová veřejnost byla hluboce vzrušena; odhodlání ujařmených národů k aktivnímu boji stouplo.*“³⁵ Obdobná formulace byla platná do roku 1989, otevřela však symbolicky cestu velkému množství literatury a dalších sledovaných prvků v průběhu 60. let.³⁶

³² KRÁL, Václav. *Pravda o okupaci*. Praha: Naše vojsko, 1962. str. 260.

³³ Více viz ŠUSTEK, Vojtěch. *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Scriptorium, 2019. str. XXIII

³⁴ KRÁL, Václav. *Pravda o okupaci*. Praha: Naše vojsko, 1962. str. 266.

³⁵ *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. str. 425.

³⁶ V Dějinách KSČ z roku 1959 je pasáž věnovaná atentátu na Heydricha v porovnání s citovaným úryvkem velmi strohá, bez adjektiva *stateční* a bez Heydrichovy negativní charakteristiky. Viz Dějiny KSČ, Praha: SNPL, 1959 str. 119.

1.3 1964–počátek 70. let

Počátkem 60. let vydal historik Čestmír Amort první edici dokumentů z doby okupace s názvem *Heydrichiáda*.³⁷ V úvodu kriticky rozebírá dosavadní literaturu a poprvé zmiňuje i literaturu zahraniční. Vymezuje se i vůči zmiňované Ťopkové knize, když uvádí: „*Autor se snažil zaujmout správné politické stanovisko k tehdejší události, avšak nelze přijmout jeho jednostranné posuzování činnosti některých ilegálních skupin, nebo až nevráživý tón, jimž líčil činnost československých parašutistů z Anglie, které- podobně jako nacisté - nazývá padákovými agenty.*“³⁸ Ani Amortova edice však nebyla publikací, v níž by se odrážel pokus o objektivní zhodnocení činnosti československých parašutistů. Řada nepřesností a záměrných manipulací s dokumenty byla podrobena důkladné kritice Vojtěchem Šustkem v jeho edici *Atentát na Reinharda Heydricha*.³⁹ Parašutisté vysazení v posledních dvou válečných letech byli nadále popisováni spíše rozporuplně. V závěrečném shrnutí protinacistického odboje v publikaci Josefa Přikryla *Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům* autor například uvádí: „*Nutno však zdůraznit, že partyzánské hnutí mohlo být i na jihovýchodní Moravě mohutnější, kdyby nebylo brzděno protirevoluční taktikou západních parašutistů a jejich nejbližších spolupracovníků.*“⁴⁰

Vzrůstající zájem o problematiku parašutistů dal vzniknout i několika dalším titulům, které je možné zařadit mezi literaturu faktu. Jde zejména o knihu Miroslava Ivanova *Nejen černé uniformy*, knihu Dušana Hamšíka *Bomba pro Heydricha*, která se stala předobrazem filmu *Atentát* Jiřího Sequense a další. Příběh parašutisty, který se dal dobrovolně do služeb gestapa, líčí kniha *Chvilka odvahy* spisovatele Jaroslava Andrejse.⁴¹ Inspirace osudem parašutisty Viliama Gerika z výsadku Zinc, popraveného v roce 1947, je více než zřejmá.

³⁷ AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965.

³⁸ Tamtéž str. 7.

³⁹ ŠUSTEK, Vojtěch. *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava: edice historických dokumentů*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2012

⁴⁰ PŘIKRYL, Josef. *Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům*. Brno: Blok, 1965. Str. 230.

⁴¹ ANDREJS, Jaroslav. *Chvilka odvahy*. Praha: Mladá fronta, 1966.

Andrejs pak věnoval samostatnou knihu výsadku Zinc⁴², která již spadá do literatury faktu. Autor při mapování tragických osudů tří parašutistů vycházel ze svědeckých protokolů pomocníků parašutistů a množství archiválií.

Na motivy knihy Miroslava Ivanova vznikl v roce 1965 i několikadílný stejnojmenný televizní dokumentární seriál. Zajímavá je dobová reakce v tisku, která na jedné straně pojmenovává hrdinství parašutistů (zajímavé je použití výrazu národní mstitelé, typického pro období 1945-1949), ale na straně druhé vytýká nejednoznačné ukotvení v širších politických souvislostech: „*Omezený okruh svědků autorům velmi zúžil možnosti ukázat události heydrichiády v mezinárodních souvislostech (a bez nich je smysl těchto událostí těžko zhodnotitelný), obraz odboje je vylíčen dost jednostranně, málo výrazně je zde odhalen rozpor mezi hrdinstvím národních mstitelů, jimiž nesporně parašutisté, kteří provedli atentát, byli, a cíli, jež rozkazem k jejich činu sledovala londýnská rozvědka. V zákulisí heydrichiády byl složitý politický zápas, kterého se televizní pořad Nejen černé uniformy bohužel jen dotkl.*“⁴³

Ke knihám Hamšíka a Pražáka, Miroslava Ivanova a vlastně i k připravovanému snímku *Atentát* se na stránkách týdeníku *Hlas revoluce* vyjádřil v roce 1964 někdejší parašutista Rudolf Krzák. V textu nazvaném *Ještě k Heydrichiádě* se pokoušel osvětlit některé mýty a uvést na pravou míru omyly. Hlavním poselstvím dopisu však byla jakási morální rehabilitace parašutistů jako celku: „*Mrtví nemohou mluvit, žijících je sotva desítka. Ať už je politicky, vojensky a historicky hodnocena jejich činnost jakkoli, je nutné oddělit čestné, statečné a skromné bojovníky od politického pozadí emigrantské vlády bojů o kariéru a moc, úkladů a pletich, od zrádců a zbabělců a nepřipouštět ani v uměleckých dílech hanobení památky těch, kteří zemřeli přesvědčeni, že přispěli k osvobození svého lidu, kteří zvolili smrt, abychom mohli žít.*“⁴⁴

Již v průběhu 60. let lze objevit i první zmínky o tom, že v předcházejícím desetiletí nebyli parašutisté příliš akcentováni a o jazyce, jakým se o nich psalo. Miroslav Ivanov v roce

⁴² ANDREJS, Jaroslav. *Tři cesty k smrti: (zánik skupiny ZINC)*. Praha: Mladá fronta, 1968.

⁴³ BLÁHA, Zdeněk. Nejen černé uniformy. In: *Rudé právo* 20. 3. 1965, č. 78 str. 2.

⁴⁴ KRZÁK Rudolf. *Ještě k Heydrichiádě*. In: *Hlas revoluce: Týdeník Českého svazu bojovníků za svobodu*. Praha: Magnet-Press, 26. 3. 1964, 17(6). str. 5.

1967 v knize *Seskok z nebe* shrnul dosavadní připomínání parašutistů takto: „V letech padesátých se kolem jejich jmen usadilo ticho, říkalo se: byli to většinou agenti ve službách imperialismu. Pak se šlo do druhého extrému, ani blaniční rytíři jim nemohli konkurovat.“⁴⁵

Uvolněná společenská atmosféra roku 1968 vytvořila prostor i pro řešení do té doby nemyslitelných záležitostí. Bývalí parašutisté v čele s Rudolfem Krzákem, Čestmírem Šikolou a Janem Vavrdou se rozhodli žalovat Františka Ťopka a poslance Národního shromáždění Josefa Jägermana⁴⁶ za lži a pomluvy uveřejněné v knize *Údolí výstrahy*. Celá záležitost je poměrně významným okamžikem oné proměny obrazu, v tomto případě snahy o narovnání obrazu do pozitivního světla, že jí budu věnovat větší pozornost. Soudní spor byl dosud v literatuře zmiňován pouze okrajově, přestože se mu dostalo poměrně velké publicity. Již v květnu 1968 přinesla *Lidová demokracie* krátký text nazvaný: *Bývalí západní výsadkáři žalují: „Jedenáct bývalých parašutistů, vyslaných v době 2. světové války z Velké Británie domů, tj. na území obsazené nepřítelem, a rodiče tří dalších zemřelých parašutistů žalují u Okresního soudu v Pardubicích F. Ťopka, redaktora závodního časopisu VCHZ Pardubice, J. Jägermana, poslance NS, a Východočeské nakladatelství n. p. Hradec Králové. Východočeské nakladatelství vydalo v roce 1960 knihu F. Ťopka Údolí výstrahy s předmluvou J. Jägermana, v níž jsou podle žaloby parašutisté ze Západu líčeni jako padákoví agenti a nástroj západních imperialistů a označováni za osoby vadného charakteru, vypočítavce a nepřátele lidu, což obžaloba dokládá citáty z knihy.“*⁴⁷

Žalobu podalo několik přeživších parašutistů a rodinných příslušníků po padlých členech Zvláštní skupiny D. Na stranu navrhovatelů se také přidal ÚV sdružení partyzánů a

⁴⁵ BRŮNA, Otakar a Petr PAŠEK. *Seskok z nebe: kniha o statečných*. Praha: Naše vojsko, 1967. str. 129.

⁴⁶ Josef Jägerman, též Josef Jägermann (26. ledna 1913- 1. února 2011), československý politik Komunistické strany Československa, účastník protinacistického odboje, v roce 1946 usvědčen z udavačství a spolupráce s gestapem. Přesto zvolen poslancem Ústavodárného Národního shromáždění, od roku 1960 poslanec Národního shromáždění ČSSR a od roku 1969 poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Více viz: KOTYK, Jiří. K minulosti Josefa Jägermanna ml. (1913-2011), bývalého komunistického poslance z Pardubic. *Zprávy Klubu přátel Pardubicka* [online]. 2013, (7-8) [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <http://www.kppardubicka.cz/cs/menu/zprava/795-k-minulosti-josefa-jagermanna-ml-1913-2011-byvaleho-komunistickeho-poslanec-z-pardubic>

⁴⁷ *Bývalí západní výsadkáři žalují*. In: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 14. 5. 1968, č. 24(132). str. 5.

domácího odboje a organizace Svazu protifašistických bojovníků z Nové Paky. V roce 1969 vyšel o tomto sporu pozoruhodný článek „*Rehabilitace cti se nekoná*“ v časopise Politika.⁴⁸ Autorem a zároveň obhájcem parašutistů byl bývalý „západní“ voják Antonín Tichý (viz níže). Podstatou sporu byla žádost navrhovatelů o omluvu autora za urážlivá tvrzení.

Hořkou reakci na soudní spor sepsal i jeden z parašutistů, příslušník výsadku Wolfram Vladimír Řezníček: „*Chtěli jsme, aby Ťopek i Jägerman uvedli notickou v denním tisku, že to, co napsali před deseti lety, není pravda a že tím ublížili nevinným lidem. Došlo k soudnímu jednání, poprvé, podruhé – a my jsme prohráli. Rehabilitace cti se nekonala. My, jako navrhovatelé - jsme podle vyjádření soudu byli do určité míry rehabilitováni již tím, že někteří z nás byli již zařazeni do občanského života podle své kvalifikace. Rozsudek říká, že autoři ve svém díle vyjadřovali názory, odpovídající své době. Dobře. Ale proč potom byli naši mrtví kamarádi vyznamenáni tak vysokými vyznamenáními in memoriam? Z jakých důvodů dostali Řád bílého lva a rudé hvězdy? Proto že byli agenti západních imperialistů a pracovali pro západní rozvědky?*“⁴⁹

Antonín Tichý vydal v roce 1969 svou práci o paraskupině Antimony - *Nás živé nedostanou*. Práce ještě vyšla v poměrně uvolněné společenské atmosféře a podává velice přesný obraz událostí. Autor se v poznámkách dokonce snaží o hodnocení obrazu parašutistů v poválečné historiografii: „*Od roku 1948 je celá tato složitá historie zjednodušena k potřebě apriorního obrazu, v němž českoslovenští výsadkáři ze západu hrají roli imperialistických agentů odtržených od lidových mas jejich zájmů... Ještě nedávno se v našem tisku ozval tento tón.*“⁵⁰ Autor v závěru děkuje tehdy žijícím parašutistům za spolupráci při přípravě, zajímavostí je i uvedení jmen parašutistů a dalších členů zahraničního oboje, žijících tehdy v emigraci.

⁴⁸ TICHÝ, Antonín. Rehabilitace cti se nekoná. In: Politika, č. 5. Rudé právo, Praha 1969.

⁴⁹ ŘEZNÍČEK, Vladimír. Co mám říci svému synovi? In: *Hlas revoluce: Týdeník Českého svazu bojovníků za svobodu*. Praha: Magnet-Press, 13. 6. 1969, 23(23). str. [6].

⁵⁰ TICHÝ, Antonín. Rehabilitace cti se nekoná. In: Politika, č. 5. Rudé právo, Praha 1969.

Koncem 60. let, v souvislosti s krátkou možností bádání v dosud nepřístupných archivních materiálech Čs. vojenské zpravodajské služby v Archivu Ministerstva vnitra (zejména Fond 37), vyšlo několik prvních odborných studií Oldřicha Sládka.

1.4 70. a 80. léta

Poslední období se po zvýšeném zájmu o parašutisty napříč všemi zkoumanými obory vrací do jakési normalizované podoby. Historik Jiří Šolc shrnul dobu, která následovala po uvolnění již opět hůře přístupných archivních pramenů v československé historiografii do následujících bodů:⁵¹

1. Přiznání (byť sporadické) existence Zvláštní skupiny D a jejího podílu na domácím odboji, především však v souvislosti s atentátem na Heydricha, ocenění osobní statečnosti parašutistů
2. Zdůrazňování neúspěchů jednotlivců a skupin, zatímco v případě výsadků z SSSR jsou zamlčovány.
3. Oproštění se od hrubých urážek na adresu parašutistů, avšak přetrvává zaujatost, co se týká důsledků akcí.

V duchu výše uvedeného se píše většina historiografických publikací, příkladem může být pasáž z publikace historika Václava Krále: *„Benešova vláda v Londýně se pokouší obnovit původní síť ilegálních organizací pomocí paradesantních výsadků. Aby zvýšila svou prestiž mezi londýnskými emigračními vládami, dala pokyn k uskutečnění atentátu na Heydricha. Měl to být izolovaný akt, nemající souvislost se skutečným protifašistickým bojem mas. Po atentátu následovaly skutečně masové represálie, jak to původci tohoto aktu očekávali a politicky využili.“*⁵²

⁵¹ Viz. ŠOLC, Jiří, Čs. parašutisté ze Západu v literatuře. In: Historie a vojenství roč. 39, č. 5 (1990), str. 156.

⁵² KRÁL, Václav. *Historické mezníky ve vývoji Československa*, Praha: Horizont, 1978, str. 87.

V roce 1984 vychází monografie Zdeňka Jelínka se stručným názvem Silver A. Přestože obsahuje „povinné“ části o významu protifašistického boje KSČ, jedná se o práci vycházející z množství archivních pramenů, která ukázala, jakým způsobem je možné o parašutistech objektivně psát. Jelínek byl rovněž autorem řady studií o jednotlivých výsadcích v regionálních muzejních sbornících, z nichž mnohé nebyly dosud překonány.⁵³

Závěrem této kapitoly bych rád zmínil ztvárnění parašutistického příběhu v písni, ke kterému došlo až na samém sklonku zkoumaného období.

Vůbec první píseň o parašutistech vznikla již během války ve Velké Británii. Její název je *Z modravé dální*⁵⁴ a v červnu 1942 ji napsal Antonín Bartoš, tedy pozdější velitel výsadku Clay Antonín Bartoš. Na obálce byl nakreslený motiv okřídleného padáku a nápis *Živio neviditelným*.⁵⁵ Píseň ovšem nespadá do zkoumaného období a stejně tak píseň *Mezi nebem a zemí* z roku 1947, která se stala jakousi hymnou vznikajícího výsadkového vojska, se svým textem týká již zcela jiného způsobu nasazení parašutistů. Jediným „válečným“ odkazem v textu je verš: *Již nikdy Mnichov - vlasti svou oběť dej!*⁵⁶

Píseň, věnující se parašutistům ze Západu vznikla až o více 40 let později, v průběhu roku 1989. Autorem byl Jan Vyčítal a skupina Zelenáči a píseň má název *Battledress*. V listopadovém čísle časopisu *Melodie* vyšla následující recenze: „*Battledress Zelenáčů nás vrací do doby počátků marasmu českého národa- protektorátu (šlapou bačkůrky strachy*

⁵³ např. JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Intransitive a Tin*. Muzeum a současnost, sv. 7/1984, Středočeské muzeum Roztoky u Prahy 1984, s. 5-71., JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Out distance*. Pražský sborník historický, sv. 21/1988, s. 16-48.

⁵⁴ VHÚ, fond Varia.

⁵⁵ Výraz *neviditelní* je zjevně inspiraci označením pro polské parašutisty, vysazované na území okupovaného Polska, pro které se již za války vžil název Cichociemni - tišší a neviditelní. Polská exilová armáda měla ve Velké Británii i vlastní výsadkovou brigádu, která prodělala těžké boje u holandského města Driel a v okolí Arnhemu během operace Market-Garden v září 1944. Označení Cichociemni byl však určen pouze pro speciálně vycvičené muže, působící v nepřátelském týlu v civilním oděvu. Obdobný specifický název, jak bylo již uvedeno, pro československé parašutisty nevznikl. Viz ŠOLC, Jiří. *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990. s. 185.

⁵⁶ Viz např. ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 2003. s. 187.

i holínky záhuby’). Zhudebnění části historie atentátu na Heydricha je pro Jana Vyčítala přece jenom velkým tematickým soustem. Je to nerozhodný souboj zábavné formy s vážným historickým námětem, navíc ve společensky neusazeném prostředí. Hlavně proto mi připadá tematický skok od zálesáků, tuláků, řidičů nákladáků i Martanů k demokratickému odboji příliš náhlý a výrazově nejistý, i když Jan Vyčítal vtahuje posluchače do děje civilním vypravěčským zaujetím. Ovšem patří mu body za neobvyklost a suplování dějepisných osnov.“⁵⁷

2. Filmový obraz československých parašutistů

Nejvýznamnějším obrazotvorným prvkem jsou hrané filmy. O významu historických a zejm. „okupačních“ filmů, napsal Blahoslav Hruška: *„Ve zprostředkování události v linii film-divák má kinematografie výsadní postavení. Recepce historie vyprávěné obrazem je jistě mnohem rozšířenější, než například čtenářské vnímání téže popisované události.“*⁵⁸

Okupační a válečné náměty se v československé kinematografii objevují po celé zkoumané období. Historik Petr Koura uvedl svou studii *Obraz nacistické okupace v hraném českém filmu 1945—1989* citátem režiséra Jiří Weisse: *Filmy o okupaci jsou východní Evropě tím, čím jsou westerny Americe.*⁵⁹ Příběhy parašutistů této „westernové“ látky nabízely dostatek. Snímky, kde v různém kontextu vystupují parašutisté, se točily od prvních poválečných let až do let sedmdesátých. Analyzované filmy lze kategorizovat dle obsahu a míry prostoru, kterou parašutistům věnují do několika jednotlivých kategorií:

- 1) Parašutisté jako hlavní postavy
- 2) Parašutisté jako vedlejší postavy

⁵⁷ VLASÁK, Vladimír, *Vo co de*. In *Melodie* 11/1989. str. 349.

⁵⁸ HRUŠKA, Blahoslav. *Okupace a válka v českém filmu*. In: CORNELISSEN, Christoph, Roman HOLEC a Jiří PEŠEK, ed. *Diktatura - válka - vyhnání: kultury vzpomínání v českém, slovenském a německém prostředí od roku 1945*. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Albis international, 2007.

⁵⁹ KOURA, Petr. *Obraz nacistické okupace v hraném českém filmu 1945-1989*. In: Kopal, P. (ed.): *Film a dějiny*. Praha: NLN, 2005. str. 219.

- 3) Atentát na Heydricha v pozadí
- 4) Parašutisté v záporné roli

2.1 Parašutisté jako hlavní postavy

Příběh fiktivního parašutisty ze Západu tvoří jednu z hlavních dějových linií filmu **Hrdinové mlčí**. Snímek režiséra Miroslava Cikána z roku 1946 se v úvodní scéně vysmívá smyšleným hrdinským historkám partyzánů a poukazuje na příběh opravdové osobní statečnosti. Děj sleduje osudy nakladatele Tomka (herec Ladislav Boháč) na malém městě. V průběhu děje se ve městě objeví jeho bratr, parašutista vysazený z Velké Británie (herec Zdeněk Dítě). Vyskytuje se zde i postava falešného, možná bývalého parašutisty ve službách gestapa. Skutečný parašutista zde splní úkol – destrukci důležitého mostu a později zahyne při pronásledování německými vojáky. Parašutista je zde jednoznačným hrdinou, stejně jako jeho bratr, který ve filmu zastupuje všechny odvážné spolupracovníky. Mezi technické poradce snímku patřili muži z nejpovolanějších – bývalý velitel Zvláštní skupiny D plk. Karel Paleček a parašutista mjr. Pavel Hromek. V samotném úvodu filmu běží text, který velmi jednoznačně charakterizuje těsně poválečný pohled na zvláštní operace čs. parašutistů: *„V dobách nejtěžších navraceli se vzduchem z emigrace věrní synové našeho národa... V úplňkových nocích seskakovali na půdu porobené vlasti a vydávali se na štvaneckou pouť domovinou, vyzbrojeni chrabrým srdcem, naplněným odvahou bojovat do posledního dechu proti nacistickým okupantům bok po boku s hrdiny domácího podzemního hnutí. A těch vzpomíná náš snímek, který budiž výrazem úcty národa ke všem těm známým i neznámým hrdinům, kteří umírali, aby národ mohl žít!“*

Prvním československým snímkem, který se měl věnovat československým parašutistům a zejména pak atentátu na Heydricha, byl nerealizovaný film, s pracovním názvem *Heydrich* v letech 1946–47. Měl pravděpodobně navázat na úspěšnou knihu Jaroslava Andrejse *Za Heydrichem stín*. Mnoho informací o přípravě filmu se nedochovalo, drobné zmínky jsou součástí výslechového protokolu s brigádním generálem Karlem

Palečkem: „Dotčený⁶⁰ pracoval na nějakém větším díle, které mělo být zfilmováno a které se točilo kolem Heydricha v souvislosti s Gabčíkem a Kubišem. K této věci dotčený požadoval také nějaká data a zjistil jsem, že je, když kladl svoje požadavky, lépe informován o věcech, které se kolem Heydricha sběhly, než já.“⁶¹

Zcela zásadním snímkem byl film o atentátu na Heydricha s prostým názvem *Atentát* režiséra Jiřího Sequense. O jeho přípravě poprvé informovalo periodikum *Hlas revoluce* v roce 1958: „Tvůrci filmu *‘Černý prapor’*, K. Pixa a Vladimír Čech, uvažují o nových filmech s protifašistickou tendencí - o filmu, jehož námětem bude příběh ženy z Coventry, Lidic, Drážďan, Stalingradu a Hirošimy a o filmu „*Atentát*“ o heydrichiádě.“⁶² V roce 1965⁶³ přichází do československých kin film **Atentát** Jiřího Sequense s podtitulem *Balada o hrdinství a zradě*. Snímek se zabývá širšími souvislostmi a má takřka dokumentární ambice. Mnoho scén se týká samotného Heydricha a špionážní zápletky, kde svou roli hraje šéf německého Abwehru, admirál Canaris. Hodnotné jsou scény z výcviku parašutistů ve Skotsku, které se natáčely u tehdejšího výsadkového útvaru v Chrudimi, pod dohledem zkušených instruktorů. Rozpačitě může vyznívat scéna s rozhodnutím o atentátu, která působí samozřejmě a snad i lehkomyšlně, bez uvážení dalekosáhlých důsledků.

Výskyt komunistického odbojáře, představovaného hercem Jaroslavem Moučkou, působí jako setkání zkušeného a seriózního muže ve středním věku s mladíky plnými elánu, kteří se bez rozmyslu chystají splnit svůj úkol. Ačkoliv byla tato scéna asi nutným ústupkem, je velmi nepravděpodobné, že by k podobnému setkání došlo. Vyznění je však poměrně jednoznačné. Moučka (není uvedeno jméno filmové postavy) se snaží akci rozmluvit, aby se v závěru pokusil parašutisty zachránit převozem v rakvích. Zjednodušeně řečeno - s atentátem nesouhlasím, ale pomůžu vám. Zajímavé svědectví o významu filmu pro režiséra s odstupem 25 let uvádí Jiří Tibitz formou citace ve své monografii o Jiřím Sequensovi: „Všichni, kdo jsme kolektivně film *Atentát* tvořili, jsme se snažili o věrohodnost téměř

⁶⁰ Z dalších stran protokolu vyplývá, že šlo o redaktora *Práva lidu* Františka Sachse.

⁶¹ Paleček, Karel- Výslechový protokol, str. 902. ABS- 305-707-3.

⁶² *Hlas revoluce*, 2. 8. 1958 str. 5.

⁶³ *Ohlasy filmů*. Praha: Filmový ústav, 1966, 1965-1966(4). str. 8.

*dokumentární, ve fotografii (pravděpodobně faktografii, pozn. aut.), v oblečení, v rekvizitách, autenticitě míst a dějů. Sám tragický, leč historický fakt, spočívající především v tom, že v kryptě chrámu v Resslově ulici si našli historičtí hrdinové svou scénu smrti, byl jakoby scénářistickým vyvrcholením příběhu. Zradou jednoho z parašutistů byla – opět paradoxně – ukončena chvějivá nejistota národa. Při studiu materiálů kolem atentátu na Heydricha jsme objevili náměty pro pět, šest dalších filmů. Stále ještě věřím, že některé z nich by se mohly stát osnovou dalších filmů z naší válečné historie.*⁶⁴

V této části je nutné zmínit jediný hraný film s tematikou parašutistů z Východu. Film režiséra Vladislava Delonga **Skok do tmy** z roku 1964 vypráví příběh tříčlenného výsadku vysazeného na jaře 1943 na území protektorátu ze Sovětského svazu. Příběh je velmi zdařilý a velmi dobře ukazuje, bez ideologického balastu, nesnáze parašutistů v neustálém ohrožení života. Psychologické drama přineslo nový pohled na život v okupované Praze včetně nepopulárních témat, jako kolaborace a neochota pomoci odboji. Film vznikl na základě vzpomínek komunistického funkcionáře a parašutisty Rudolfa Vetišky, které o dva roky později vyšly i v knižní formě se stejným názvem.⁶⁵

Zřejmě nejméně známým filmem o parašutistech je slovenský televizní snímek režiséra Ivana Terena **Od štvrka do zmŕtvychvstnia**. Ten vznikl jako adaptace divadelní hry Leopolda Laholy. O vzniku hry informovalo v roce 1948 Rudé právo: *Slovenský dramatik Leopold Lahola, který v minulé sezóně sklídl úspěch svým dramatem 'Čtyři strany světa', napsal divadelní hru 'Atentát' (sic!). Hra je inspirována událostmi, které se přihodily v souvislosti s atentátem na Heydricha. Děj se odehrává v kostele a v podzemní kryptě. 'Atentát' bude uveden příští sezónu bratislavským národním divadlem.*⁶⁶ Hra měla premiéru v bratislavském národním divadle 19. května 1949.⁶⁷ V netradičně pojatém dramatu se objevuje i postava Krista, promlouvajícího k parašutistům a odsuzujícího atentát spáchaný

⁶⁴ TIBITANZL, Jiří. *Jiří Sequens*, Praha: Československý filmový ústav, 1987. str. 10-11.

⁶⁵ VETIŠKA, Rudolf. *Skok do tmy*, Praha: NPL, 1966.

⁶⁶ *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 12. 8. 1948, 28(187). str. 5.

⁶⁷ MAŠEK, Václav a Emanuel JANSKÝ. *Divadelní žatva 1949: Sborník dokumentů o novém čs. divadle*. Praha: Umění lidu, 1950. s. 172.

Němci na lidstvu. Recenze však příliš příznivé nebyly. Text *Hra o Heydrichovi na divadle* v deníku Lidová demokracie končí větou: „*O hře se rozvinula v Klubu dělníků a spisovatelů v Bratislavě obsáhlá diskuse, jež žádala o stažení z repertoáru pro ideovou zmatenost.*“⁶⁸ K ukončení reprízování hry záhy skutečně došlo. V roce 1967 přineslo Rudé právo rozsáhlejší text o Laholovi, kde se k jeho hře *Atentát* uvádí: „*Kritika ji ostře napadá z pozic dogmatického výkladu socialistického realismu a po několika reprízách byla stažena z repertoáru. Autor se odmlčel a zakrátko se z naší republiky vystěhoval.*“⁶⁹ Po téměř 20 letech v Izraeli, Jugoslávii a Německu se Lahola v roce 1967 vrátil do Československa, kde zakrátko zemřel.⁷⁰ Televizní adaptace vznikla v roce 1969 a zůstala ve stínu Sequensova *Atentátu*. Přestože parašutisté jsou zde hlavními postavami (je jich však méně a mají jména apoštolů), je snímek spíše uměleckým podobenstvím o vině a svědomí.

2.2 Parašutisté jako vedlejší postavy

Ve filmech, které si vzaly za cíl vyprávět širší události, pracují tvůrci nejčastěji s tématem atentátu v konotační rovině a někdy, doslovně řečeno, vytváří mýtus a mnohdy pomáhaly spoluvytvářet celospolečenský diskurz.

Film **Muži bez křídel** režiséra Františka Čápa z roku 1946, začíná rychlou scénou atentátu na Heydricha, zachycenou v detailech a náznacích. Samopal, výbuch, automobil a následná koláž záběrů na vyhlášky a pochodující německé vojáky tvoří úvod dramatu, odehrávajícím se na pražském ruzyňském letišti, kde se snaží čeští odbojáři ukrývat lidického chlapce. Zde se sice nevyskytují konkrétní čs. parašutisté, jeden z nich si však ve filmu zahrál radiotelegrafistu – parašutistu, jako pozitivní postavu příběhu. Jednalo se o bývalého

⁶⁸ *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 2. 6. 1949, 5(129). str. 4.

⁶⁹ *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 3. 6. 1967, 47 - 48(151). str. 5.

⁷⁰ ŽALMAN, Jan. *Umlčený film*. Praha: KMa, 2008. s. 232.

příslušníka paraskupiny Bauxite Pavla Hromka.⁷¹ Zároveň, spolu s Jaromírem Nechanským, působil při natáčení tohoto filmu jako odborný poradce.

Ve snímku **Sokolovo** je atentát, ztvárněný jako názorná rekonstrukce, v podstatě úvodem pro následné vylíčení vypálení Lidic. Akce samotná proběhne bez komentáře a z pohledu tehdejších možností výzkumu i relativně názorně. Skladbou scén, kdy ihned po atentátu je zařazeno vypálení Lidic, však vyznívá atentát jako zbytečné gesto, které stálo mnoho životů.

2.3 Atentát na Heydricha v pozadí

Psychologické drama na motivy povídky Jana Drdy, **Vyšší princip** zachycuje atentát na Heydricha pouze rozhlasovým hlášením a karikující pomalovanou fotografií Heydricha. Jde o mimořádně silný snímek, který znázorňuje události během tzv. 2. stanného práva na malém městě. Příběh má svůj reálný předobraz v událostech, které se po atentátu na Heydricha odehrály v Příbrami. Student gymnázia byl popraven za znehodnocení Heydrichovy fotografie. Spolu s ním byl zatčen i ředitel gymnázia, za dvojsmysly při výkladu antických dějin.⁷²

Jako vedlejší motiv je atentát ztvárněn i ve čtvrtém dílu seriálu **Byl jednou jeden dům** z roku 1974, nazvaném *Ďábelské ostrovy*. Je zde zmíněn atentát a uvedeny archivní dobové záběry z Heydrichova pohřbu. Obyvatele žižkovského činžovního domu v jedné z dalších scén probudí střelba, které naslouchají a dohadují se, o co se jedná. V náznacích se hovoří o tom, že to se celá věc odehrává u Karlova náměstí. V podkresu střelby probíhá rozhovor dvou mužů, který snad nejlépe vystihuje tehdejší celospolečenský diskurz. Ten lze charakterizovat zjednodušeně takto - atentát byla chyba, ale parašutisté jsou hrdinové. Boxer Arnošt Ticháček (Josef Vinklář) zde představuje vystrašeného muže, který ukrývá

⁷¹ Pavel Hromek (1911–1977). Po úspěšném působení v Protektorátu v rámci skupiny Bauxite byl povýšen na majora dělostřelectva, v roce 1948 emigroval do USA.

⁷² Petr KOURA, *Obraz nacistické okupace v hraném českém filmu 1945–1989*, in: *Film a dějiny*, Praha 2005.

odvážného komunistického odbojáře (Zdeněk Řehoř). S atentátem nesouhlasí a obává se následků. Ukrývaný komunistka má na akci stejný názor, ihned ale dodává, že: „... oni ale právě umírají.“

V podstatě pouhou kulisou, byť s fatálními následky je boj německých vojáků s parašutisty v kostele ve snímku **Romeo, Julie a tma**. Zvuk boje tvoří samý závěr filmu.

2.4 Parašutisté v záporné roli

Závěrečná kategorie obsahuje dva případy, kdy je parašutista vykreslen jako spíše záporná, či zcela negativní postava. Ve druhém případě se jedná pouze o „parašutistickou“ minulost hlavní záporné postavy. Oba snímky spadají rokem vzniku do normalizačního období.

Důležitým momentem normalizačního filmu **Klíč** z roku 1971 o komunistickém odbojáři Janu Zikovi je i atentát na Heydricha. Na počátku filmu, po sdělení, že vznikl k 50. výročí založení KSČ, je na černém pozadí slyšet prudké brždění automobilu, následuje výbuch a několik výstřelů. Dále je zde záběr na centrum Prahy s nacistickou vlajkou podbarvený rozhlasovým hlášením o atentátu. Film však obsahuje i další, retrospektivní výskyt parašutistů. Celý příběh se odehrává v době Zikova věznění a je zachycen retrospektivně (Zíka byl v bezvědomí). Ve druhé části snímku můžeme sledovat seskok dvou parašutistů na zasněžené pole a jejich následné setkání s „doktorem“. Oním vedoucím odbojovým pracovníkem měl být pravděpodobně doc. Vladimír Krajina, který parašutisty varuje před hrozbou prozrazení úkolu. Oba parašutisté v podání Vítězslava Jandáka (Josef Gabčík) a Jana Dejmka (Jan Kubiš) působí záměrně arogantně a nesympaticky, Dejmek navíc poměrně primitivně. Ačkoliv jim byl dán jen několikavteřinový prostor, jejich role a tím i celý úkol vyznívá vyloženě negativně. Následuje scéna, při níž se Zíka setkává s doktorem a ptá se ho na fámy o parašutistech a jejich možných akcích. Doktor pochopitelně vše popře. Kontrast, mezi starostlivým a chlapským Zikou a úlisným doktorem, zástupcem „londýnského“ odboje je více než zřejmý. Za zmínku rovněž stojí fakt, že za scénářem stál, stejně jako za filmem atentát významný představil státní bezpečnosti Kamil Pixa.

V normalizačním seriálu Jiřího Sequense **Třicet případů majora Zemana** vystupuje v několika epizodách postava bývalého vojáka ze Západu, z náznačů se divák dozví, že šlo o parašutistu. Role Pavla Bláhy, nejprve arogantního mladého důstojníka SNB a později Zemanova protivníka, agenta-chodce se ujal Radoslav Brzobohatý. Odkaz a symbolika v obsazení je poměrně zřejmá. Brzobohatý ztvárnil roli velitele parašutistů, Adolfa Opálky již v Sequensově *Atentátu*, parašutistu si zahrál rovněž ve zmiňovaném filmu *Skok do tmy*. Na předobraz postavy Pavla Bláhy upozornil např. Jiří Plachý, když jej ztotožnil s parašutistou a pozdějším agentem chodcem Václavem Knotkem.⁷³

Výčet snímků, kde se českoslovenští parašutisté objevují, je překvapivě rozsáhlý a to napříč celým zkoumaným obdobím. Pokud z analyzovaných snímků vybereme filmy, kde je zdůrazněno hrdinství či pozitivní role parašutistů ze Západu, bude se v první řadě jednat o *Atentát* a film *Hrdinové mlčí*. Obecně lze tvrdit, že ve většině zkoumaných snímků ze 40. až 70. let (na rozdíl od literatury) není parašutistům upírána odvaha a jsou veskrze kladnými postavami, tvořícími důležitou dějovou linii příběhů.

3. Výstavy a muzejní expozice

Mezi místa, kde bylo možné se s historickou pamětí setkat snad nejbližší, patří bezpochyby muzejní expozice, jejichž cílem bylo přiblížit vybrané významné události. Ať už se jednalo o instituce centrální či regionální, měly významnou vzdělávací a výchovnou roli. Právě ona muzejní zkratka, tedy představení událostí nebo osobností prostřednictvím fotografií, exponátů, filmových a zvukových projekcí, může utvořit představu o dobovém výběru událostí a pohledu na ně. Základem byl vždy předmět, ale právě kontext, do kterého byl zasazen, pomáhal dotvářet vyprávěný příběh a jeho potvrzení.⁷⁴ Kromě expozic samotných je zajímavé sledovat i informační zprávy v tisku a zdůrazňovaná témata a

⁷³ PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu*. Cheb: Svět křidel, 2014, str. 173.

⁷⁴ Obecněji k muzejnictví v poválečném Československu např. RANDÁK, Jan. *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: NLN, 2015 str. 341-347.

exponáty. Při expoziční činnosti věnující se československému odboji měl svým způsobem monopolní postavení Vojenský historický ústav, konkrétně pak Muzeum čs. armády v Praze na Vítkově (do roku 1961) a Vojenské muzeum (po roce 1961).

Když byla v březnu 1992 otevřena v pražském Vojenském muzeu velká shrnující výstava *Západní paraskupiny a domácí odboj* autora Zdeňka Jelínka, vyšla ve čtvrtletníku *Historie a vojenství* následující shrnující informace od historika Stanislava Kokošky: „Činnost československých parašutistů ze Západu patřila v minulých desetiletích jako celek ke značně tabuizovaným tématům. V odborné literatuře sice postupně vzniklo několik pozoruhodných studií, avšak ve vztahu k široké veřejnosti se na dlouhou dobu fakticky jediným přípustným námětem stal atentát na Reinharda Heydricha, a to jedině pod podmínkou, že bude patřičně zdůrazněna následná vlna brutálních nacistických perzekucí. Tento nenormální stav našel svůj výraz i v oblasti muzejnictví, kde s výjimkou krypty cyrilometodějského chrámu v Resslově ulici, přístupné na požádání Pražské informační služby, a příležitostné výstavy ‘Atentát’, otevřené v roce 1982 podle scénáře Zdeňka Jelínka v Benešově u Prahy, byli případní zájemci o tuto problematiku odkázáni prakticky jen na několik tematických panelů ve stálých expozicích regionálních muzeí.“⁷⁵

Výčet muzejních expozic s využitím „parašutistického příběhu“ byl ve skutečnosti trochu širší, byť pochopitelně žádná monotematická výstava centrální vojenskou muzejní institucí uspořádána nebyla. Pravdou zůstává, že pokud byl nějaký prostor parašutistům věnován, šlo zejména o události roku 1942, se zdůrazněním nacistických represí.

Již od léta roku 1945 bylo započato se sběrem osobních předmětů, fotografií a památek na parašutisty. Tuto činnost prováděli příslušníci tzv. likvidační skupiny Zvláštní skupiny D, což byli muži z řad přeživších parašutistů a specialistů z týlových součástí. Základ sbírky tvořily předměty z Petschkova paláce, kde byla již za války umístěna studijní sbírka parašutistického materiálu pro potřeby Gestapa a dále předměty darované spolupracovníky parašutistů.

⁷⁵ KOKOŠKA, Stanislav. *Západní paraskupiny a domácí odboj*. In. *Historie a vojenství* č.4/1992 str. 187-188.

Důležitým pramenem k činnosti likvidační skupiny jsou výslechové protokoly generála Karla Palečka z doby jeho zatčení v letech 1949—1950. Ke sběru materiálů uvedl: „*Chtěli jsme současně vytěžit všechny cenné zkušenosti z praktické práce vysílaných skupin, ať už ze západu nebo z východu, sesbírat poznatky, tyto shrnout a vytěžit pro službu v nové armádě. Proto jsme sbírali také všechn materiál a doklady, které jsme pečlivě shromažďovali v místnostech v podkroví Hlavního štábu. Byla to sbírka věcí po vzoru musea, které jsme viděli v Londýně. Věci s výstavkou aranžoval Maděra, který měl k materiálu svůj zvláštní, vyhraněný poměr. Sehnali jsme i vitríny, kde jsme věci v systematickém pořádku ukládali. Násilnou likvidací toto vše muselo být opuštěno a my se měli rozejít.*“⁷⁶ Zmiňovaná expozice měla spíše studijní charakter, jelikož se na základě zkušeností ze zvláštních operací připravovala metodika a vybavení pro možné budoucí využití parašutistů.⁷⁷

Po rozpuštění likvidační skupiny zůstaly předměty v majetku Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra (předměty z Petschkova paláce). Uspořádaný materiál byl v roce 1947 předán pro potřeby Památníku osvobození⁷⁸ a v roce 1950 se stal součástí sbírky Vojenského historického ústavu.⁷⁹

Cenné předměty byly v roce zapůjčeny pro putovní expozici Slovenské národní povstání, která postupně proběhla v Bratislavě, Brně, Moravské Ostravě a Piešťanech. Následovala výstava čs. odboje v Paříži a následně byly další předměty vyžádány Svazem národní revoluce na výstavu o domácím odboji v říjnu 1946. Výstava měla být přípravou na velkou výstavu připravovanou Vojenským historickým ústavem na následující rok.⁸⁰

Únorové události roku 1948 však vystavování předmětů spojených s parašutisty na čas přerušily. Stálá expozice Muzea československé armády, otevřená v roce 1954 se

⁷⁶ ABS, sbírka 305-707-3 Protokoly sepsané s Karlem Palečkem str. 518

⁷⁷ Výsadkové vojsko československé armády vzniklo 1. října 1947

⁷⁸ VHA, fond 37-307-2: Zápisy, stvrzenky na odevzdaný parašutistický materiál

⁷⁹ VHÚ, Přírůstková kniha 1950

⁸⁰ VHA-fond 37-307-3 Parašutistické skladiště

věnovalo výhradně revolučním tradicím a sbírkové předměty ustoupily do pozadí fotografiím a velkým nástěnným heslům a citátům.⁸¹

V roce 1962 byla uspořádána příležitostná výstava s názvem *Chtěli nás vyhubit*. Přestože se týkala zejména nacistických zločinů, je zajímavé, jaké předměty byly vyzdviženy v krátké informační zprávě v *Hlasu revoluce*: „V Muzeu čs. armády v Praze na Žižkově je otevřena výstava ‘Chtěli nás vyhubit’, věnovaná 20. výročí atentátu na Heydricha a vyhlazení Lidic a Ležáků. Na řadě původních a neznámých snímků se snažili autoři zachytit tehdejší atmosféru i podrobnosti vyvraždění Lidic a uskutečnění atentátu. Nalezneme tu snímky bezprostředně po útoku na Heydricha, fotografie z dobývání kostela v Resslově ulici, kde byli parašutisté schováni, snímky z Lidic. Výstava je doplněna řadou originálních a po válce dosud nikde nevystavovaných předmětů. Návštěvník zde např. spatří mj. Gabčíkův samopal, jenž mu při pokusu o atentát selhal, dále balonový plášť a aktovku, zanechanou parašutisty na místě činu, osobní památky po padlých bojovnicích z kostela v Resslově ulici a mnoho jiných.“⁸²

V souvislosti s výstavou *Chtěli nás vyhubit* je ještě jedna zajímavá zmínka v recenzi Bohumíra Klípy: „Na závěr jen jeden námět: uvažme, zda by po určitém rozšíření výstavy nebylo vhodné vytvořit z ní stálou expozici v kostele K. Boromejského, kde by nejen při výročí, ale dlouhodobě mohla plnit svou funkci.“⁸³ Jak bude uvedeno dále, k realizaci tohoto nápadu o několik let později na relativně krátkou dobu skutečně došlo.

Další výstava, kde byla připomenuta i role čs. parašutistů, se konala v roce 1964 ve Vojenském muzeu na Hradčanech pod názvem *Zbraně proti fašismu*. V textu Rudého práva, který zval k návštěvě, bylo uvedeno: „Mezi vystavenými předměty bude i řada zbraní památkového charakteru, např. osobní zbraně velitelů jednotek, samopal, který měl u sebe Gabčík při atentátu na Heydricha, apod.“⁸⁴ Zvyšující se zájem o události spojené s atentátem

⁸¹ ŠÁDA, Miroslav. *Výstava "Československá armáda 1918-1965" ve Vojenském muzeu* In: *Historie a vojenství* č. 5/1965, str. 859-860.

⁸² *Výstava o heydrichiádě* In: *Hlas revoluce*, č. 12, 21. 6. 1962 str. 5.

⁸³ KLÍPA, Bohumír. *Výstava „Chtěli nás vyhubit“*. In: *Historie a vojenství*, č. 4/1962 str. 592-593.

⁸⁴ *Zbraně našich zahraničních jednotek a příslušníků odboje na výstavě*. In: *Rudé právo*, č. 109. 19. 4. 1964. str. 1.

na Heydricha se tedy projevil i ve výběru vystavovaných exponátů. Paradoxem výše uvedených výstav je, že skutečný samopal typu Sten Mk. II, použitý Josefem Gabčíkem se ve sbírce Vojenského historického ústavu (dále VHÚ) nikdy nenacházel a byl zaměňován se zbraněmi stejného typu, avšak jiného výrobního čísla. Pochybnosti o původu vystavovaného samopalu poprvé zveřejnil historik Vladimír Dolínek v roce 1973 v článku *Zbraně při atentátu na Heydricha* v časopise *Střelecká revue*.⁸⁵

V roce 1961 došlo ke sloučení hradčanského Vojenského muzea a Muzea československé armády. Původní stálá expozice žižkovského muzea z roku 1954 byla nahrazena v roce 1965 expozicí novou, odpovídající již uvolněnější atmosféře 60. let. V textu Miroslava Šády k nové stálé expozici, je nový pohled autorů výstavy na vojenské dějiny přímo zmíněn: *„V ohledu obsahovém je v nové expozici patrna snaha, překonat mezery a jednostrannosti, k nimž na tomto poli v uplynulých letech docházelo. I když výstava na poměrně malém prostoru nemohla zachytit všechno, nepokouší se historický vývoj cenzurovat, nechce pomíjet historické postavy a osobnosti ani nechce škrtnat podstatné součásti boje za osvobození. Proto nová expozice dává místo i těmto lidem a událostem.* ⁸⁶ Mezi výčtem vzácných vystavených předmětů opět dominují i *‘památky po parašutistech, kteří odstranili Heydricha’.*⁸⁷

Na tvorbu další stále expozice žižkovského muzea v roce 1971 vzpomínal i tehdejší zaměstnanec VHÚ PhDr. Vladimír Dolínek CSc.: *‘K mému scénáři přišly z Hlavní politické správy MNO tři strany kritických připomínek. Nejzávažnější bylo nevystavovat památky spojené s parašutisty, kteří zlikvidovali R. Heydricha. Snad bych pochopil, kdyby to bylo zdůvodňováno ztrátami způsobenými našemu odboji německým terorem po atentátu, ale použitá argumentace mi trochu vyrazila dech: ‘My, komunisté, neuznáváme individuální teror.’ Z knihovny jsem si tehdy vypůjčil příslušný svazek Sebraných spisů K. Gottwalda*

⁸⁵ DOLÍNEK, Vladimír. *Zbraně při atentátu na Heydricha*. In: *Střelecká revue*, č. 6, 1972 str. 3.

⁸⁶ ŠÁDA, Miroslav. *Výstava "Československá armáda 1918-1965" ve Vojenském muzeu* In: *Historie a vojenství* č. 5/1965, str. 861.

⁸⁷ Tamtéž.

a z jeho projevu v moskevském rozhlase za války ocitoval kladné hodnocení odstranění Heydricha. A uvedl, že pokud se Klement Gottwald mýlil, budu se řídit doporučením soudruha plukovníka z HPS. Památky na parašutisty tak zůstaly i ve stálé muzejní expozici z roku 1971.⁸⁸

O výše zmiňovaných předmětech napsal krátké zamyšlení Miroslav Ivanov ve sbírce povídek a reportáží ze života parašutistů v knize *Seskok z nebe*. Povídka s názvem *v Londýně jim řekli...* vůbec poprvé veřejně podhalila rozsáhlou sbírku předmětů po parašutistech, které byly pohromadě vystaveny až v roce 2002 v souvislosti s výstavou *Atentát* v Armádním muzeu v Praze.⁸⁹

Velká výstava, která měla připomenout budování československých jednotek na Západě, se připravovala ve Vojenském historickém ústavu pro rok 1989. V rámci příprav byli kontaktováni bývalí příslušníci čs. jednotek na západní frontě, letci a parašutisté s žádostí o poskytnutí předmětů, fotografií, či dokumentů z válečných let. Výstižnou a shrnující reakci na žádost, ale i na uplynulá desetiletí nezájmu, zaslal pracovníkům ústavu parašutista z výsadku Wolfram Josef Černota: „*Je to již příliš pozdě! Veškeré požadované materiály jsem před lety rozdál různým sběratelům trofejí. Váš historický vojenský ústav neměl zájem o západní jednotky a o pravdy, jak těžce vznikal počátek zahraničního odboje. Cesta do odboje byla neúměrně těžká a my, kteří jsme byli nuceni vstoupit do francouzské cizinecké legie, byli jsme pak mnohdy šikanováni, právě pro tuto skutečnost. Šli jsme bojovat proti fašismu a nacismu a ne za kapitalismus, jak nám bylo a dosud mnohdy je vytýkáno. Byli jsme hanobeni a uráženi, nebylo s námi jednáno tak, jako s příslušníky východních jednotek, ač jsme vlastně byli prvními, kteří odešli bojovat za svobodu našich národů a mnozí z nás plnili úkoly v týlu nepřátelském a platili za to cenu nejvyšší – vlastním životem a svých příbuzných. Dnes ti co ještě dožívají, nechtějí se ani hlásit k tomu, že byli vojáky západních jednotek, není to doceněno a povětšinou znevažováno!*“⁹⁰

⁸⁸ DOLÍNEK, Vladimír. *VHÚ a legionáři v 60. až 80. letech minulého století*. In: *Historie a vojenství* 4/2019 str. 97.

⁸⁹ Miroslav Ivanov. *v Londýně jim řekli...* In: *Seskok z nebe*. Praha: Naše vojsko, 1967. str. 128-131.

⁹⁰ Dopis Josefa Černoty z 12. 8. 1988. VHÚ fond XIII- Varia. Dotazníky zahraničním vojákům.

4. Pocty a tradice

Mezi oficiální pocty, kterých se parašutistům po válce dostalo, patří povýšení a vyznamenání. V případě přeživších parašutistů se jednalo o povýšení na základě válečné činnosti (v případě poddůstojníků do hodnosti podporučík) a následně dle další služby a na základě doplňovaného vojenského vzdělání. Mnoho z nich bylo po roce 1948 degradováno na vojíny, přišli o svá válečná vyznamenání a často i o svobodu.⁹¹ Tato část však bude zaměřena zejména na pocty pro padlé.

Deník *Národní osvobození* přinesl na konci listopadu 1947 krátkou zprávu, že britský velvyslanec v ČSR odevzdal parašutistovi Jiřímu Štokmanovi a pozůstalým po parašutistech Františku Závorkovi, Rudolfu Hrubcovi, Oldřichu Pechalovi, Josefu Gabčíkovi, Janu Kubišovi, Drahomíru Vaňurovi, Vladimíru Hauptvogelovi a Buhuslavu Nocarovi písemnou královskou pochvalu.⁹²

U příležitosti státního svátku 28. října 1945 byli in memoriam vyznamenáni Čs. válečným křížem 1939 padlí odbojáři a oběti nacistických represí. Na titulní straně byla vedle jména JUC. Jana Opletala uvedena i jména parašutistů Josefa Gabčíka, Jana Kubiše, Adolfa Opálky a Josefa Valčíka.⁹³

Ministerstvo národní obrany povýšilo v červenci roku 1948 většinu padlých parašutistů do důstojnických hodností *Osobním věstníkem* č. 49 (v nadpisu byli uvedeni jako „Parašutisté z diversních akcí“)⁹⁴. V některých případech se jednalo o poměrně výrazné posuny, když např. poddůstojníci byli povýšeni do důstojnických hodností nadporučíků či kapitánů. Nejvyšších hodností (štábních kapitánů pěchoty in memoriam) dosáhli parašutisté, kteří byli důstojníky již během své služby a parašutisté Jan Kubiš a Josef Gabčík.

⁹¹ Více o poválečných osudech přeživších viz PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války*.

⁹² *Národní osvobození* č. 278, 29. 11. 1947 str. 2.

⁹³ *Hlas revoluce* č. 8, 25. 10. 1945, str. 3.

⁹⁴ *Osobní věstník MNO 1948*, čl. 49, Praha: MNO, 1948.

Důvodem povýšení, bylo kromě nezpochybnitelného čestného ocenění i přilepšení sociální situaci pozůstalých.

Ocenění a morální rehabilitace se dostalo při 26. výročí boje v kostele nejen parašutistům, ale i jejich spolupracovníkům. Prezident republiky vyznamenal 18. 6. 1968 parašutisty Jana Kubiše, Josefa Gabčíka a Adolfa Opálku Československým vojenským Řádem bílého lva za vítězství *in memoriam*. Další čtyři parašutisté, resp. jejich příbuzní, převzali Řád rudé zástavy. Domácím spolupracovníkům byla *in memoriam* udělena medaile *Za zásluhy o obranu vlasti*. O přijetí pozůstalých informovalo 19. června 1968 *Rudé právo*, které i ocitovalo závěrečná slova prezidenta republiky Ludvíka Svobody: „*Všechen čs. lid s láskou a vděčností vzpomíná těchto hrdinů z boje proti nacistickým okupantům, kteří se zapsali zlatým písmem do československých dějin. Čest jejich památce!*“⁹⁵

V armádě se tradice připomínaly a připomínají prostřednictvím čestných názvů, síněmi tradic, symbolikou na stejnokrojích, či publikacemi o historii útvarů či druhů vojsk. Nositeli tradic mohou být i jejich přímí aktéři, tedy účastníci vybraných a využívaných událostí. Zrod československého výsadkového vojska 1. října 1947 je toho jednoznačným důkazem. Personální propojení parašutistů z válečných let se vznikajícím útvarem bylo než zřejmé. Rozkaz č. 1, který vojákům nového úvaru přečetl jeho velitel (a válečný velitel Zvláštní skupiny D), plk. Karel Paleček se jednoznačně k tradici, jen několik let staré, přihlásil: „*Jste tak svědky zrodu této zbraně a budete státi při jejich základech, abyste jako první dobrovolníci, spojeni jednou tužbou, jednou snahou a jednou vůlí vytvořili tuto elitní československou jednotku a stali se důstojnými a hodnotnými následovníky těch výsadkových bojovníků, kteří za této války poprvé a na všech spojeneckých frontách šířili pověst této zbraně tvrdou houževnatostí, železnou vytrvalostí vždy, všude a za všech podmínek, a nezdolnou vůlí bojovali za všelidské ideály demokracie a svobody.*“⁹⁶

⁹⁵ *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 19. 6. 1968, 48 - 49(168). str. [1]

⁹⁶ Edice celého rozkazu č. 1 in: JIRÁSEK, David. *Historie českých speciálních sil*. Praha: Mladá fronta, 2015. str. 48.

V československé armádě po roce 1945 měla řada útvarů své čestné názvy, jako tomu bylo již v předválečném období. V názvech byly reflektovány vedle bojišť čs. legií z 1. světové války a významných osobností historie i tradice z války poslední. První výsadkový útvar československé armády - pěší prapor 71 získal v březnu 1948 čestný název *Československých parašutistů*.⁹⁷ Již v roce 1952 se ale název změnil na 71. výsadkový prapor *Hrdiny SSSR pplk. Antonína Sochora*.⁹⁸ Tím také končí jakákoliv připomínka parašutistů v symbolice československé armády.

Československé výsadkové vojsko čerpalo své tradice zejména z činnosti 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR. Šlo o logickou volbu, jelikož tato jednotka, ačkoliv nebyla vysazena do bojů na padácích, představoval samostatný výsadkový celek a zároveň jakýsi zdroj vojáků, kteří mohli být využiti do zvláštních operací samostatně. Naproti tomu na Západě obdobná výsadková jednotka nevznikla a parašutisté byli cvičeni po malých skupinách v různých kurzech, zatímco jejich domovským útvarem se stal 2. odbor MNO a jeho *Zvláštní skupina D*. Přesto se parašutisté ze Západu zmiňují i v publikacích, jejichž cílem bylo upevňovat historické bojové tradice výsadkových útvarů ČSLA. V publikaci z roku 1962 se píše: „*Také v Anglii bylo vycvičeno několik desítek parašutistů. Jejich pojetí boje a válečné upotřebení bylo ovšem zcela jiné. Byli používáni především pro zpravodajské účely, k destrukci, anebo jako organizátoři hnutí odporu, který organizovala londýnská vláda. Nezakládali masový odpor, orientovali se převážně na inteligenci a na využití protektorátního aparátu (četnictva, vlád. vojsko), se kterým londýnská vláda ve svých plánech normálně počítala. Z lidí tohoto typu pocházejí i Gabčík, Opálka a další jména těch, kteří v roce 1942 usmrtili Heydricha. Jejich osobní statečnost jistě národ nikdy nezapomene, ale podobné formy boje nemohly vést k podstatným výsledkům. Tyto jednotky se měly stát nástrojem londýnské vlády a ta si nepřála lidově demokratickou republiku, ve které by byl pánem lid. Proto i když mnozí jejich příslušníci bojovali s přesvědčením proti fašistům, jejich boj měl mít zcela opačný výsledek.*“⁹⁹ Autorem tohoto textu byl tehdejší politický důstojník výsadkového

⁹⁷ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 - květen 1955*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006. str. 62.

⁹⁸ JIRÁSEK, David. *Historie českých speciálních sil*. Praha: Mladá fronta, 2015. str. 239.

⁹⁹ ŠOLC, Jiří. *Bojové tradice výsadkových jednotek Čs. lidové armády*. Prostějov: Redakce časopisu Prostějovský oděvář, 1962. str. 29-30.

vojska major Jiří Šolc, muž, který se v dalších desetiletí bude naplno věnovat historii západních výsadků a jehož publikační činnost na počátku a v průběhu 90. let nebyla dosud kvalitativně, ani kvantitativně překonána.

O více než čtvrt století později vyšla obdobná brožura, kde je již západním výsadkům věnováno mnohem více prostoru.¹⁰⁰ Po informacích o výcviku a výčtu jednotlivých skupin v rámci operačních vln následuje toto shrnutí: *„Asi 17 skupin mělo na našem území plnit výhradně zpravodajské úkoly. Další byly vysílány s různorodým zaměřením. Některým skupinám (rádiové stanice Libuše, Barbora, Milada aj.) se dařilo za pomoci nekomunistického odboje poměrně dlouho udržovat spojení s Londýnem. Čs. emigrační vláda tak mohla jejich prostřednictvím uplatňovat a udržovat metodu tzv. domácí rezistence. Do povědomí národa vstoupil čin skupiny Anthropoid, jejíž členové rtm. J. Gabčík a rtm. J. Kubiš spolu s dalšími parašutisty i pomocníky z řad domácích odbojářů provedli 25. 5. 1942 atentát na říšského protektora SS-Obergruppenführera a generála policie R. Heydricha. Statečnost čs. vojáků a jejich pomocníků mj. ocenili v rozhlasovém projevu z Moskvy i Klement Gottwald a Jan Šverma.*

Závěrem této části lze říci, že činy parašutistů byly většinou oceněny ihned v poválečném období, některých pak opětovně v roce 1968. Další vlna povyšování a oceňování *in memoriam*, stejně jako povyšování většiny přeživších, přišla až po roce 1990. Parašutisté ze Západu, jako zdroj tradic poválečné armády, sehráli roli pouze v počátečním období (doba vzniku výsadkového vojska v ČSR) a později byli již jen zmiňováni, zatímco hlavní tradice byly čerpány z činnosti 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR. Příslušníci výsadkových jednotek Československé lidové armády se však účastnili i pietních aktů u kostela sv. Cyrila a Metoděje, přičemž největší zastoupení zde měli 18. června 1968. Tím se tehdejší výsadkáři k tradicím svých předchůdců jednoznačně přihlásili.

¹⁰⁰ ŠVRLO, Peter. *Bojové tradice čs. vojenských výsadkářů*. Praha: HPS ČSLA, 1989. str. 17.

5. Místa paměti

Místa paměti jsou v tomto textu doslovně přenesená na místa, kde se připomínaly události, týkající se parašutistů. Již v prvních poválečných měsících se začaly odhalovat na řadě míst republiky pamětní desky, připomínající narození či smrt některých parašutistů.

Vizuální připomínky parašutistů se týkaly čtyř hlavních okruhů:

- 1) Připomínka narození
- 2) Připomínka události
- 3) Připomínka tragické smrti
- 4) Kostel sv. Cyrila a Metoděje

5.1. Připomínka narození

Umístěním pamětní desky na rodný dům probíhalo často v režii příbuzných, nejčastěji rodičů parašutistů či jako projev úcty ze strany obce. Slavnostního odhalení se často účastnila i delegace parašutistů či představitelů armády. V některých případech, většinou se vztahem k první vlně výsadků, se místo narození prolíná i s připomínkou tragické smrti aktéra či příbuzných.

V článku *Slovák sa pomstil vrahovi českého národa* ve slovenském deníku *Práce* je zmíněn rodný dům Josefa Gabčíka: „*Okresná správna komisia na svojom zasadnutí sa rozhodla podporovať akciu, ktorá ma za cieľ postaviť pomník národnému hrdinovi kapitánovi Jozefovi Gabčíkovi. Kapitán Gabčík sa osobne pričínal o odstránenie kata českého národa, říšského protektora Heydricha. Otcovi nebohého kpt. Gabčíka udelila podporu 55 000 Kč na úpravu rodného domu slovenského vlastenca v Poluvsie.*“¹⁰¹

V Dolních Vilémovicích, rodišti Jana Kubiše byl záměr vybudovat památník jemu a jeho popraveným příbuzným zmíněn již v roce 1945. Kubišův příbuzný, Alois Mikyska napsal článek do periodika *Národní obroda* v červenci 1945: „*Památku popravených z Dolních Vilémovic jistě nejlépe uctíme vybudováním důstojného pomníku, který by byl nesmrtelným hlasatelem těch jedenácti mrtvých, jichž životy tato obec položila na oltář vlasti*

¹⁰¹ Práca : denník revolučného odborového hnutia. 22. 4. 1948 str. 11.

za svobodu všeho slovanského lidu. Jistě, že v říjnu, kdy budeme vzpomínati poprvé ve svobodné republice třetího výročí těchto mučedníků z Vilémovic, jejich památku si vryjeme do svých srdci a nikdy jich nezapomeneme.“¹⁰² V obci vznikl o rok později i záměr vybudovat památník Janu Kubišovi, který projednávalo i Ministerstvo národní obrany (dále MNO). Zprávu přinesl deník *Naše demokracie*: „V tyto dny byl předložen MNO definitivní návrh pomníku, který má býti posvěcen a odhalen v červnu příštího roku v Dolních Vilémovicích na paměť vykonavatele rozsudku nad vrahem nejlepších českých lidí, Heydrichem. Návrh provedl akad. sochař J. Marek z Brna. Pozadím jest přes 4m vysoká mohyla ze žulových balvanů, na nichž jsou vyryta jména Kubišových příbuzných, kteří byli popraveni. Uprostřed mohyly vpředu jest kříž s Ukřižovaným, který má symbolisovati utrpení českého národa. Od mohyly vede cesta dlážděná kameny, na nichž jsou jména dalších popravených. Vpředu stranou stojí na kamenném podstavci socha Kubišova s rozhaleným vojenským pláštěm. Za zády skrývá zbraň, kterou ortel vykonal. Tento návrh byl ministerstvem nár. obrany přijat a předložen k schválení vládě republiky čsl.“¹⁰³ K realizaci však nakonec nedošlo a z velkolepého záměru zůstala jen pamětní deska s fotografií Jana Kubiše a se jmény popravených občanů z Dolních Vilémovic (příbuzných Jana Kubiše), která byla doplněna na pomník padlých občanů z 1. světové války.

Obdobně je místo narození a zároveň tragédie propojené v jihočeských Bernarticích. Z tohoto města pocházeli parašutisté Rudolf Krzák a Rudolf Hrubec. Přestože byli odesláni do akce až v roce 1944 (Hrubec zahynul během havárie letounu), předali adresy na své příbuzné parašutistům, vysazeným na jaře 1942. Jejich pobyt v Bernarticích byl prozrazen a následně byla popravena řada příbuzných obou parašutistů. Desku na rodném domě tak měl Rudolf Hrubec, ale zároveň se na pomníku padlým objevila jména všech popravených.¹⁰⁴

¹⁰² *Z obce Dolní Vilémovice, kterou měl stihnout osud Lidic.* In: Národní obroda č. 69, 31. 7. 1945 str. 3.

¹⁰³ *Pomník por. Kubiše v Dol. Vilémovicích.* In: *Naše Demokracie*, č. 51-52, 25. 12. 1946.

¹⁰⁴ Vyčerpávající přehled pomníků, památníků, ale i neoznačených míst, která souvisí s čs. parašutisty a jejich spolupracovníky představuje kniha: ŠMEJKAL, Pavel. *Protektorátem po stopách parašutistů: vojáci - odbojáři - památníky.* Praha: Academia, 2016.

5.2. Připomínka události

Tato kategorie byla ve zkoumaném období spíše výjimečnou, pokud jde o izolovaný pomník události, která by nebyla zároveň spojena s tragickou smrtí aktéra. Takovou událostí by mohla být sabotážní akce, typicky pak atentát na Heydricha. Místo atentátu však nebylo deskou, či pomníkem nijak označeno. V roce 1968 se však o označení místa atentátu přece jen uvažovalo. Při příležitosti 26. výročí posledního boje parašutistů v kostele sv. Cyrila a Metoděje řekl předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský ve svém projevu na Staroměstském náměstí: *„Nebylo náhodou, že jednou z prvních obětí bezmezných deformací padesátých let se stal právě národní odboj, jeho nositelé, jeho činy, mezi nimi v neposlední řadě i tradice atentátu na Heydricha. Od atentátu uplynulo více než čtvrt století a naše společnost nevzdala ani tu nejelementárnější poctu svým hrdinům - dodnes nebyl na místě atentátu zbudován pomník, který by důstojně připomínal tuto, pro tradici našeho boje za svobodu tak významnou událost. Myslím, že by z tohoto shromáždění měl vzejít podnět k nápravě tohoto ostudného příznaku naší malosti, úzkoprsosti a přízemnosti, podnět, o jehož uskutečnění se chci i sám zasadit.“*¹⁰⁵ V okolí místa atentátu však došlo v roce 1948 k přejmenování několika ulic, které tak nově nesly jména Kubišova, Gabčíkova a Opálkova.¹⁰⁶

Návrh na jednoznačné připomenutí boje parašutistů v kostele sv. Cyrila a Metoděje přejmenováním Resslerovy ulice padl již v roce 1947. Zmiňuje se o něm špkt. Jaroslav Dostál v textu *Uctíme památku parašutistů*, ve kterém se poměrně kriticky vyjadřuje k absenci zmínek o parašutistech ve veřejném prostoru: *„Dalo by se očekávat, že ihned po osvobození od fašistického jha český národ spontánně přejmenuje Resslerovu ulici, kde tito hrdinové zhynuli na Třidu parašutistů, a že jim vystaví poník, který navždy bude budoucím generacím připomínat nezlomnost a statečnost českého národa v boji proti fašistickým Hunům.“*¹⁰⁷

¹⁰⁵ *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 19. 6. 1968, 48 - 49(168). str. [1]

¹⁰⁶ viz např. *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. Praha: Libri, 1998 s. 384.

¹⁰⁷ *Hlas Revoluce*, č. 32, 7. 8. 1947. str. 1.

Do této kategorie rovněž patří pamětní desky na domech, kde se parašutisté ukrývali. Ve většině případů byly zároveň tyto připomínky spojeny s tragickým osudem těchto odvážných spolupracovníků. Příkladem mohou být pamětní desky v pražské Biskupcově ulici, věnované rodině Moravcových a Janu Zelenkovi-Hajskému.¹⁰⁸ V roce 1969 byly odhaleny desky rodině Fafkových, spolupracovníkům skupiny Anthropoid na pražských Vinohradech.¹⁰⁹

Událostí však mohl být i samotný úvod činnosti parašutistů na okupovaném území, tedy seskok. Ojedinělý památník na seskok vznikl u obce Ořechov u Telče. Vznikl z iniciativy místních občanů v roce 1973. Článek o připravovaném slavnostním odhalení přinesl *Hlas revoluce*: „V Ořechově u Telče bude 6. května odhalen památníček. Připomeneme všem místo, kde v roce 1942 byli shozeni parašutisté- mezi nimi i nadporučík Adolf Opálka - jejichž cesta po atentátu na Heydricha skončila v kryptě pravoslavného kostela v Praze. Podíl na postavení toho pomníčku budou mít i pionýři ze ZDŠ II v Telči. Byli to oni, kteří zorganizovali sběr pomerančové kůry a získanou částku věnovali na postavení pomníčku. MO ČSPB v Telči má radost z takové mládeže a věří, že stejně tak, jak pomohli při výstavbě, pomohou také v péči o památná místa našeho odboje.“¹¹⁰ Zajímavostí je zmínka o výnosu z odhalení pomníku: „Výnos ze slavnosti při odhalení památníku nadporučíku Adolfu Opálkovi v Ořechově u Telče – 500 Kčs – věnovala ZO ČSPB Telč na mírovou výstavbu Vietnamu.“¹¹¹

Místa, na kterých se na parašutisty vzpomínalo lze rozdělit na tři hlavní části. Jsou to místa jejich narození, tedy rodné domy a připomínky v obcích, místa jejich smrti a místa, vztahující se k nějaké události. Vedle toho se od roku 1948 objevilo v Praze několik ulic pojmenovaných po parašutistech. Do žádné z vymezených kategorií nespadá pojmenování

¹⁰⁸ viz Za svobodné Československo 19. 4. 1946 str. 3.

¹⁰⁹ *Hlas revoluce: Týdeník Českého svazu bojovníků za svobodu*. Praha: Magnet-Press, 13. 6. 1969, 23(23). str. [6].

¹¹⁰ VOJTA, Zdeněk. *Pomohli pionýři*. In. *Hlas revoluce*, č. 12, 24. 3. 1973, str. 4.

¹¹¹ *Hlas revoluce*, č. 28, 14. 7. 1973, str. 4.

slovenské obce (později města) Beš podle Josefa Gabčíka na Gabčíkovo, dnes známe především díky vodnímu dílu Gabčíkovo-Nagymaros.¹¹² Místo je vzdálené více než 160 km od Gabčíkova rodiště (Poluvsie u Rájeckých Teplíc) a proto zde jakákoliv souvislost chybí.

5.3. Přípomínka tragické smrti

Ztráty parašutistů v akcích na okupovaném území činily téměř 50%. Na místě smrti některých z nich byly odhaleny pomníky či pamětní desky. Někde šlo o místa zcela izolovaná, jinde byla deska součástí pomníku padlých z obce. V žádném případě však nebylo místo smrti zároveň válečným hrobem s ostatky. V případě několika padlých parašutistů došlo po válce k jejich exhumaci a následnému pohřbu, většinou v místě jejich rodiště.

Zajímavým příkladem je parašutista Vojtěch Lukašík, jehož jméno bylo uvedeno na dvou pomnících padlých. Jednak v jeho rodné Chropyni, tak v obci Jankovice, kde byl v přestřelce s gestapem zabit. Na pomníku jsou rovněž jména spolupracovníků z obce, kteří mu pomáhali a byli později popraveni ve Vídni.

Zajímavé svědectví k odhalování pomníků je součástí výslechového protokolu s generálem Karlem Palečkem: „V této době odbojové organizace odhalují desky svým padlým a odhalují se také desky a památníky padlým parašutistům. Někdy je zván sám náčelník štábu. S jeho souhlasem a se souhlasem příslušného I. Odboru v MNO zúčastňuji se některých podnik. V Čechách a na Moravě. Byl jsem v tu dobu na odhalování desky Odstrčilovi v Brníčku u Olomouce, Šanderovi v Náměšti n/Oslavou, kde se zúčastnil, jak se pamatuji s deputací od oblasti gen. Žák, v Pardubicích a Doubravě u Pardubic a v oseku u Plzně, resp. Rokycan, kde byly odhaleny desky skupině Bartoš a Potůček.“¹¹³ Nejvýznamnější místo z této skupiny, kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze, kde padlo celkem sedm

¹¹² BARTOŠ, Josef. *Nedokončené životopisy: portréty mladých lidí, kteří položili život v boji proti fašismu*. Praha: Mladá fronta, 1987. str. 77.

¹¹³ Paleček, Karel- Výslechový protokol, str. 608. ABS- 305-707-3

parašutistů, se stalo zároveň jakýmsi centrálním místem vzpomínání na parašutisty, a věnuje se mu samostatná část práce.

5.4. Kostel sv. Cyrila a Metoděje

Zatímco samotný atentát byl reprezentován nejčastěji jako čin odvážných parašutistů, ale později spíše jako záměrný či naopak nepromyšlený pokus Londýna zvýšit svou prestiž, poslední boj parašutistů v kostele sv. Cyrila a Metoděje v podstatě proměnou vnímání a zasazování do jiných kontextů neprošel. Dne 18. června 1942 byl kostel, kde se skrývalo sedm československých parašutistů, mezi nimi i Jan Kubiš a Josef Gabčík, aktéři atentátu na Heydricha, obklíčen stonásobnou nacistickou přesilou. V nerovném boji všichni parašutisté zemřeli, ať už na těžká zranění, tak důsledkem sebevraždy.

K prvnímu pietnímu setkání došlo již v roce 1945. Kostel tehdy navštívil i otec Josefa Gabčíka František. Deník *Za svobodné Československo* o tom tehdy přinesl zprávu: „*Stopy hrdinného, ale nerovného boje s mnohonásobnou převahou nacistických stvůr ještě nezmizely. Zčernalá krev na stěnách, zásahy po kulích a ručních granátech mluví tiše, ale výmluvně o tragédii, která se tu odehrála. Starý pán je pochopitelně dojat, když si prohlíží místa posledních hodin života svého syna, ale je to Slovák tvrdého, zdravého zrna.*“¹¹⁴

Kostel byl 4. července 1947 znovu vysvěcen, jelikož: „*byl zhanoben a zneuctěn německými okupanty v roce 1942 v boji o poslední úkryt národních mstitelů.*“¹¹⁵ Ve stejném roce, se na 28. říjen připravovalo odhalení důstojné pamětní desky nad okénkem do krypty kostela. Okolnosti vzniku desky, ale i její symboliku přibližuje deník *Obrana Lidu*: „*Pamětní deska je dílem mladého zahraničního vojáka, sochaře Františka Bělského, který je také tvůrcem památníčku postaveného ve Velké Británii v Cholmondeley Parku, místě prvního tábora čs. zahraniční armády. Na desce jsou dvě postavy. Parašutista, který vyjadřuje vzdor, trvalé odhodlání bojovat i vyrovnat se s osudem, který ho čeká i cenou, kterou zaplatí svým*

¹¹⁴ *Otec poručíka Jos. Gabčíka v Praze.* In: *Za svobodné Československo: deník 1. československého armádního sboru v SSSR.* č. 222, 9. 9. 1945. str. 3.

¹¹⁵ *Národní osvobození,* 2. 7. 1947, str. 3.

životem. Kněz vyjadřuje vznešenost, ušlechtilou a laskavou snahu pomáhati. Mezi těmito postavami je deska se jmény padlých parašutistu a popravených knězi pravoslavné církve a se vzpomínkou na jiné české vlastence, kteří je ukřývali a byli popraveni. (...) Odlitek měl státi 53 000 Kčs. Když se dověděla pražská firma F. Anýž, v jejichž dílnách bylo odlito tolik význačných pomníků, že zahraniční vojáci a legionáři chtějí tento obnos uhraditi ze sbírky uspořádané ve vlastních řadách, nabídla zdarma materiál a její pracovníci zhotovili tento památník rovněž bezplatně z piety jako dík obětem, které položily své životy a lepší budoucnost celého našeho národa. Je to krásný a záslužný příklad.¹¹⁶Slavnosti se tehdy zúčastnil i ministr národní obrany Ludvík Svoboda a pražský primátor Václav Vacek, pamětní desku odhalil parašutista mjr. Nechanský a poslanec Holub za Sdružení vojáků zahraničního odboje v ČsOL.¹¹⁷

Jakkoliv se mohlo z již uvedeného zdát, že v 50. letech se o parašutistech spíše mlčelo, o jejich statečném boji v kostele se přesto zmínky objevují. Kostel sv. Cyrila a Metoděje byl zařazen i mezi památná místa boje čs. lidu proti fašismu, jak dokazuje stejnojmenná publikace: „Zmučená Praha však zůstávala srdcem odboje. Popravy nezlomily její lid. Pátrání po útočnících na Heydricha bylo bezvysledné. Až teprve 18. VI. bylo v noci náhle obyvatelstvo kolem kostela Cyrila a Methoděje v Praze 2, v Resslově ulici, probuzeno prudkou střelbou. Kostel by obklíčen. Střelba směřovala proti kostelu. Ale i okénkem z krypty se střílelo. Útočníci na Heydricha se skrývali v kostele. Bránili se. Esesáci však našli prostředek, jak je zneškodnit. Začali kryptu kostela zaplavovat vodou. Útočníky však živé nedostali. V poslední chvíli ukončili životy vlastní rukou.“¹¹⁸

Krypta byla až do počátku 90. let přístupná pouze z kostela (dnes je vybudován vchod do krypty přímo z ulice) a to komplikovalo možnost tato místa navštívit. Změnu přinesla druhá polovina 60. let. V kryptě kostela byla v průběhu roku 1967 instalována expozice Vojenského historického ústavu. V průvodci po pražských památkách z roku 1968 je popsán poslední boj parašutistů a informace, že kostel i s podzemní kryptou je přístupný a že je zde

¹¹⁶ Velký čin a vlastenecké procítění dochází vzpomnutí In: Obrana lidu, č. 251 26.10.1947 str. 3.

¹¹⁷ Viz Národní osvobození, č. 253, 30. 10. 1947. str. 1.

¹¹⁸ Památná místa boje československého lidu proti fašismu. Praha: Naše vojsko, 1955. str. 22.

vystaven dokumentační materiál z let okupace.¹¹⁹ Expozice a zpřístupnění prostor však nemělo dlouhého trvání. V roce 1969 byl kostel vykraden. *Rudé právo* přineslo zprávu o řádění loupežné skupiny v článku nazvaném *‘Vlčí komando’ před soudem: Jejím zvlášť vandalským činem bylo vloupání do kostela Cyrila a Metoděje v Resslově ulici, místa posledního úkrytu parašutistů - atentáčníků na Heydricha.*¹²⁰ Zajímavá je, z pohledu označení parašutistů, i zmínka v obžalobě Obvodního prokurátora pro Prahu 2 z 3. června. 1969 proti pěti pachatelů, zde označovaných jako „Vlčí smečka“: „V kryptě kostela, kde je instalována stálá výstava odboje druhé světové války - na pietním místě posledního boje čs. parašutistů, vykonavatelů rozsudku nad Heydrichem – rovněž vandalským způsobem rozbili skla vitrín, odkud pak odcizili dva samopaly a protektorátní peníze ke škodě VHÚ Praha.“¹²¹

Omezený návštěvnický provoz fungoval nadále prostřednictvím Pražské informační služby¹²² a každoročně probíhala pietní setkání k 18. červnu, s větší či menší účastí veřejnosti a přeživších parašutistů. Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici byl stálou připomínkou ozbrojeného a odvážného boje proti nacistům. Poslední boj proti přesile, v anglo-americkém prostředí tzv. Last Stand Battle, se dějinami armád prolíná po staletí. Legendární boj spartských válečníků proti perské přesile u Thermopyl je dodnes v řadě armád symbolem nejvyšší vojenské cti. V českém prostředí hrála roli mýtu boje do posledního muže obrana údajných Moravanů na závěr bitvy na Bílé hoře. Druhá světová válka ve většině armád přinesla zdroje nových symbolů odvahy a vedle slavných vítězství se objevily nové příklady hrdinného boje, který ve výsledku k vítězství nevedl. Jako místo obranného boje do posledního muže, navíc uprostřed metropole, měl kostel ideální předpoklady stát se oním

¹¹⁹ SVOBODA, Alois, Josef EHM a Rudolf MADER. *Praha: tisíciletá, stověžatá, zasněná a zlatá : intimní průvodce po pražských památkách, krásách, zajímavostech i romantických zákoutích*. Praha: Olympia, 1968. s. 193.

¹²⁰ *Vlčí komando před soudem*. In: *Rudé právo*, 22. 6. 1969, str. 2.

¹²¹ Pomocná evidence fondu V-Palné zbraně, Vojenský historický ústav Praha

¹²² Viz. KOKOŠKA, Stanislav. *Západní paraskupiny a domácí odboj*. In: *Historie a vojenství* č.4/1992 str. 187.

nejzásadnějším místem z pohledu připomínání československých parašutistů ze Západu obecně a dosud plní funkci místa, které je důkazem naplnění tehdejší vojenské přísahy.¹²³

Závěr

Jak se tedy proměnil v letech 1945 - 1989 obraz československých parašutistů ze Západu? V období bezprostředně po válce byli považováni za hrdiny, v jejich souvislosti se objevují pojmy jako národní mstitelé, natočily se první filmy a vznikla první románová zpracování. Zároveň probíhalo intenzivní šetření a upřesňování jejich činnosti, spolupracovníků a vypořádávání se těmi, co zradili. S výjimkou výsadku Clay, kterému se dostalo knižního zpracování jeho osudů, byla hlavní pozornost směřována na operace první vlny, zejména pak na skupinu Anthropoid a Silver A. Po parašutistech byly pojmenovány v roce 1948 první ulice v okolí místa atentátu a po Josefu Gabčíkovi dokonce pojmenována někdejší obec Beš na Slovensku.

K prvnímu znevažování akcí parašutistů dochází v roce 1950, kdy dochází i procesu a popravě mjr. Jaromíra Nechanského. Padesátá léta přinesla jen několik menších zmínek, veskrze vyzdvihujících negativní dopady atentátu. Veřejnosti ukryté zůstaly snahy Státní bezpečnosti o dokonalé zmapování žijících parašutistů a jejich možné propojení se zahraničními rozvědkami v rámci tzv. Akce PARA. V některých případech byli sledováni i spolupracovníci a příbuzní parašutistů. Materiál, vzniklý z těchto akcí má dnes poměrně

¹²³ Přísaha československé armády platná v letech 1918-1951: „*Přísaháme při všem, co jest nám svato, a v plné shodě se svým svědomím a přesvědčením, že budeme poslušni presidenta a vlády republiky Československé a všech svých velitelů, presidentem a vládou ustanovených; přísaháme, že budeme bez odmluvy plniti její nařízení vždy a všude, i v nebezpečí, bez váhání a odporu, že svých vojsk neopustíme, ale i životy své ochotně dáme na ochranu vlasti a za její svobodu; přísaháme, že budeme druh druhu milovati, k sobě věrně státi, v nebezpečí se neopouštěti, ale až do konce se brániti tak, jak nám káže mužná čest a vědomí povinností občanských. Tak přísaháme!*“ Dostupné online: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=6766>

významnou historickou hodnotu, přestože v době svého vzniku příliš užítku jejím původcům nepřinesl.¹²⁴

Nenávistný postoj vůči parašutistům se omezil na knihu Františka Ťopka vydanou v roce 1960. Od počátku 60. let zmínky o parašutistech přibývají v souvislosti s tehdy populární literaturou faktu a vrcholí v roce 1965, kdy je uveden film Jiřího Sequense *Atentát*. Vrcholem pozitivního obrazu parašutistů byly události a připomínky v roce 1968. Pietního shromáždění u kostela sv. Cyrila a Metoděje dne 18. června 1968 a následné manifestace na Staroměstském náměstí se účastnily tisíce osob. Zatímco v případě samotného atentátu byly téměř vždy zdůrazňovány následné represe a nekoordinovanost kroků londýnského exilu s lidem, v případě boje v kostele sv. Cyrila a Metoděje byla vyzdvižována osobní statečnost parašutistů. V českých vojenských dějinách je jen málo příkladů obdobného posledního boje.¹²⁵

Na konci 60. let došlo i k pokusu narovnat křivdy, které poškozovali čest padlých, ale i přeživších parašutistů. Soudní spor s Františkem Ťopkem však nakonec sice pro parašutisty neskončil úspěchem a požadovanou omluvou autora, byl ale značně medializován.

Tato práce také nabízí přehled několika oborů, do kterých parašutistický příběh zasáhl. Vedle stovek novinových článků a reportáží to jsou desítky odborných studií, popularizačních knih a románů. Několik hraných filmů, kde parašutisté představují hlavní příběhovou linii, doplňuje řada dalších, kde vystupují jako okrajové, či vedlejší postavy a další, kde jsou oni či jejich činy (zejména atentát na Heydricha) zmíněni. O parašutistech byla

¹²⁴ Příkladem může být akce StB ODBOJ-INTRANSITIVE Akce ODBOJ-INTRANSITIVE (viz. ABS 305-824-20). Od Hlavní správy StB došly 25. 8. 1952 Krajské správě StB v Gottwaldově materiály k akci ODBOJ-INTRANSITIVE. V příloze byly tzv. ustanovky osob, které měly být s Vojtěchem Lukaščíkem ve styku před jeho smrtí. Přestože celá akce postrádala v tomto případě jakýkoliv smysl, mnoho ze zjištěných údajů je velice cenných, ať už jde řadu životopisných údajů popravených, tak i další osudy přeživších spolupracovníků.

¹²⁵ Zajímavá je však v této souvislosti srovnatelná událost, ke které došlo v březnu 1945 u obce Leškovice na českomoravské vrchovině. Štáb partyzánského výsadku Mistr Jan Hus byl obklíčen obrovskou přesilou a po mnohahodinovém statečném boji zde všichni partyzáni padli. Ačkoliv tato událost měla zdánlivě větší potenciál stát se významnou tradicí v poválečném Československu, zůstalo místo posledního boje místem každoročních oslav spíše na regionální úrovni.

napsána i divadelní hra, či country píseň na samém závěru zkoumaného období. Desítky pamětních desek na rodných domech, několik názvů ulic a zejména pražský kostel sv. Cyrila a Metoděje pak byly jednoznačnými místy, spoluutvářejícími kolektivní paměť a zabraňujícími zapomínání.

Na druhé straně se většina uvedeného týká zejména parašutistů, kteří se konce války nedožili. Přeživším se prostoru až na výjimky do 60. let příliš nedostávalo. Nutné vymezení se proti vedoucím činitelům Zvláštní skupiny D a některým parašutistům v emigraci v průběhu 50. let, souvisí s jejich skutečným či údajným zapojením do zpravodajské činnosti proti komunistickému režimu. Ani ti, co zůstali, se většinou nevyhnuli znevažování své válečné činnosti, vykonstruovaným procesům, věznění, propuštění z armády a v důsledku toho i materiálnímu nedostatku. V průběhu 60. let se začala jejich situace postupně zlepšovat, avšak plné rehabilitace a zasloužených poct po roce 1990 se jich dožilo jen několik.

Oblíbenou zkratkou jsou tvrzení, že do roku 1989 jakoby parašutisté představovali jakési tabu, něco, o čem není vhodné hovořit, psát, či jakkoliv jinak zdůrazňovat.¹²⁶ Přesněji je, že bylo velmi obtížné historiograficky objektivně zpracovat a zhodnotit činnost parašutistů s omezeným přístupem k relevantním archivním fondům a zároveň tak, aby se tento výklad odpovídal tehdejšímu politickému pojetí.

Na parašutistickém příběhu je fascinující, že ačkoliv neměl téměř žádné předpoklady, aby se v průběhu zkoumaného období udržel v oficiální paměti a obecném povědomí, dostalo se mu relativně velké pozornosti a přitahoval a přitahuje již několik generací.

¹²⁶ Např. rozhovor s historikem Eduardem Stehlíkem: *Po roce 1989 tady byl obrovský hlad po literatuře a informacích o lidech, kteří bojovali na západní frontě. O nich se nesmělo mluvit, ať už šlo o příslušníky RAF, nebo paravýsadky ze Západu a podobně.* In: Eduard Stehlík: Na Lidicích není nic sporného ani normalizačního. *Denik.cz* [online]. 1. 3. 2020 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/historik-eduard-stehlik-pamatnik-lidice-20200228.html.

Summary

Czechoslovak paratroopers from the West played in the World War II episodic, but a significant role. Their most famous action was undoubtedly the assassination of Heydrich. After the war, there was a wave of interest in these events, supported by a wealth of literature and films. Professional as well as popular literature was most often devoted to the description of war events. However, these works are very valuable for tracing the image. A historical event was clear, but the characteristics of the actors (heroic, courageous, brave, avengers of the nation vs. irresponsible, victims of London's bourgeois politics) help to form the image.

The work brings an analysis of individual fields that formed the image, ie published books or articles describing the activities of parachutists. Films in which paratroopers appear in various contexts were essentially shot from the first post-war years until the 1970s and were an important imagery element. In this work, the places of memory are literally transferred to the places where the events concerning the parachutists were commemorated. Already in the first post-war months, commemorative plaques commemorating the birth or death of some fallen paratroopers began to be unveiled in a number of places in the republic. Among the places where it was possible to meet the memory, I also included museum exhibitions, the aim of which was to visually present selected important events. In a way, the Military Historical Institute had a monopoly position in the exposition activities dedicated to the Czechoslovak resistance, specifically the Czechoslovak Museum. Army in Prague. The most important place in terms of commemorating Czechoslovak paratroopers from the West in general, is the Church of St. Cyril and Methodius in Resslova street in Prague. The importance of a place for paratroopers to meet on the day of their comrades' deaths persisted throughout the period under study, always with the participation of the public and often the ruling apparatus.

What is fascinating about the story of these paratroopers? Although they had almost no prospect of remaining in the official memory and public consciousness during the period under study, they received relatively much attention and attracted and continues to attract several generations.

Použitá literatura a prameny:

Archivní prameny:

Archiv bezpečnostních složek

-sbírka 305

Vojenský historický archiv Praha

-fond 37

Periodika:

Rudé právo

Národní osvobození

Hlas revoluce

Za svobodné Československo

Práca

Obrana lidu

Naše demokracie

Odborná literatura:

AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965.

ANDREJS, Jaroslav. *Chvilka odvahy*. Praha: Mladá fronta, 1966.

ANDREJS, Jaroslav. *Tři cesty k smrti: (zánik skupiny ZINC)*. Praha: Mladá fronta, 1968.

BARTOŠ, Josef. *Nedokončené životopisy: portréty mladých lidí, kteří položili život v boji proti fašismu*. Praha: Mladá fronta, 1987.

BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 - květen 1955*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006.

BRŮNA, Otakar a Petr PAŠEK. *Seskok z nebe: kniha o statečných*. Praha: Naše vojsko, 1967.

Dějiny Komunistické strany Československa, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

Dějiny KSČ, Praha: SNPL, 1959

DOLÍNEK Vladimír. *Zbraně při atentátu na Heydricha*. In: Střelecká revue, č. 6/1972.

DOLÍNEK, Vladimír. *VHÚ a legionáři v 60. až 80. letech minulého století*. In: Historie a vojenství 4/2019.

DREJS, Jan. *Za Heydrichem stín*. Praha: Naše vojsko, 1947.

FRITZ, Zdeněk. *Londýnská emise poštovních známek 1945*. In: ČERNÝ, Karel. *Muži z první linie*. Žďár nad Sázavou: Tváře, 2017.

HROCH, Miroslav. *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*. In: ŠUSTROVÁ, Radka a Luba HÉDLOVÁ, ed. *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia, 2014.

HRUŠKA, Blahoslav. *Okupace a válka v českém filmu*. In: CORNELISSEN, Christoph, Roman HOLEC a Jiří PEŠEK, ed. *Diktatura - válka - vyhnání: kultury vzpomínání v českém, slovenském a německém prostředí od roku 1945*. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Albis international, 2007.

JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Intransitive a Tin*. In: Muzeum a současnost, sv. 7/1984, Středočeské muzeum Rožtoky u Prahy 1984.

JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Out distance*. In: Pražský sborník historický, sv. 21/1988.

JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Silver A*. Praha: Naše vojsko, 1992., JELÍNEK, Zdeněk. *Západní paraskupiny a domácí odboj*. Praha: Historický ústav Československé armády, 1992.

JIRÁSEK, David. *Historie českých speciálních sil*. Praha: Mladá fronta, 2015.

PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu*. Cheb: Svět křídel, 2014.

KLÍPA, Bohumír. *Výstava „Chtěli nás vyhubit“*. In: Historie a vojenství, č. 4/1962.

KOKOŠKA, Stanislav. *Západní paraskupiny a domácí odboj*. In: Historie a vojenství č.4/1992.

KOTYK, Jiří. *Pamflet F. Ťopka jako stálá výstraha historikům*. In: Zprávy klubu přátel Pardubicka, listopad/prosinec 2007.

KOURA, Petr. *Obraz nacistické okupace v hraném českém filmu 1945-1989*. In: Kopal, P. *Film a dějiny*, Praha, 2005.

KRÁL, Václav. *Historické mezníky ve vývoji Československa*, Praha: Horizont, 1978.

KRÁL, Václav. *Pravda o okupaci*. Praha: Naše vojsko, 1962.

LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

MACHEK, Jakub. *Počátky populární kultury v českých zemích*. Praha: FFUK, 2017.

MAUR, Eduard. Památná místa: Místa paměti ve vlastním (tj. topografickém) smyslu slova. In: Maslowski, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014.

MAŠEK, Václav a Emanuel JANSKÝ. *Divadelní žatva 1949: Sborník dokumentů o novém čs. divadle*. Praha: Umění lidu, 1950.

MEDULA, Jiří. *Posel s nebes: příběh parašutisty: odvážným mužům z leteckých brigád a parašutistických oddílů československého boje 1939-1945 za obnovu republiky*. Praha: Toužimský a Moravec, 1947. Polnice (Toužimský a Moravec).

MUK, Jiří. *Jeden ze zapomenutých: příběh parašutisty: [památce parašutisty Františka Pospíšila]*. Praha: Naše vojsko, 1946.

Osobní věstník MNO 1948, Praha: MNO, 1948.

Památná místa boje československého lidu proti fašismu. Praha: Naše vojsko, 1955.

PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v poúnorovém Československu*. Svět křídel, Cheb 2014.

Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. Praha: Libri, 1998.

PŘIKRYL, Josef. *Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům*. Brno: Blok, 1965.

RANDÁK, Jan. *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií – nejužívanější metody a techniky*. Praha, Grada, 2015.

SLÁDEK, Oldřich. *Přicházeli z nebe*. Praha: Naše vojsko, 1993.

SVOBODA, Alois, Josef EHM a Rudolf MADER. *Praha: tisíciletá, stověžatá, zasněná a zlatá: intimní průvodce po pražských památkách, krásách, zajímavostech i romantických zákoutích*. Praha: Olympia, 1968.

ŠÁDA, Miroslav. *Výstava "Československá armáda 1918-1965" ve Vojenském muzeu*. In: *Historie a vojenství* č. 5/1965.

ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009.

ŠMEJKAL, Pavel. *Protektorátem po stopách parašutistů: vojáci - odbojáři - památníky*. Praha: Academia, 2016.

ŠOLC, Jiří. *Čs. parašutisté ze Západu v literatuře*. In: *Historie a vojenství* č. 5/1990.

ŠOLC, Jiří. *Bojové tradice výsadkových jednotek Čs. lidové armády*. Prostějov: Redakce časopisu Prostějovský oděvář, 1962.

ŠOLC, Jiří. *Bylo málo mužů: českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990.

ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 2003.

ŠOLC, Jiří a KOPEČNÝ, Petr. *Muži pro zvláštní úkoly. Díl VII. Bibliografie*. Praha : [s.n.], 1990.

ŠUSTEK, Vojtěch. *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava: edice historických dokumentů; Sv. 3*, Praha: Scriptorium; Archiv hlavního města Prahy, 2019.

ŠUSTEK, Vojtěch. *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava: edice historických dokumentů; Sv. 1*, Praha: Scriptorium; Archiv hlavního města Prahy, 2012.

ŠVRLO, Peter. *Bojové tradice čs. vojenských výsadkářů*. Praha: HPS ČSLA, 1989.

TIBITANZL, Jiří. *Jiří Sequens*, Praha: Československý filmový ústav, 1987.

TICHÝ, Antonín. *Rehabilitace cti se nekoná*. In: *Politika*, č. 5. Rudé právo, Praha 1969.

ŤOPEK, František. *Údolí výstrahy*. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1960.

VÁCLAVÍK, Zdeněk. *Lidé s nebes*. Praha, 1947.

VETIŠKA, Rudolf. *Skok do tmy*, Praha: NPL, 1966.

ŽALMAN, Jan. *Umlčený film*. Praha: KMa, 2008.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Zdeněk Špitálník

E-mail:

zswolf@post.cz

Studijní obor:

Soudobé dějiny

Semestr a školní rok zahájení práce:

ZS LS 2018/2019

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2019/2020

Vedoucí bakalářského semináře:

doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Šafařík

Název práce:

Proměny obrazu československých parašutistů ve vzpomínkové a populární kultuře 1945-1989

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Cílem práce je zjistit, jak se připomínala role československých vojáků ze Západu ve speciálních operacích, zejména s důrazem na atentát na Heydricha a vzrůstající, či naopak klesající zájem veřejnosti o problematiku. Českoslovenští parašutisté ze Západu sehráli v letech II. světové války počtem zcela epizodní, významem však výraznou roli. Po skončení války nastala vlna zájmu o tyto akce, podpořená množstvím literatury a filmů. Odborná, ale i populární literatura se věnovala nejčastěji popisu válečných událostí. Rozborem filmů, pietních či společenských událostí, muzejních expozic a publikací je možné vysledovat proměny obrazu a jejich zasazení či vytěsnění z kolektivní paměti. Lidé, resp. skupiny, jejich činnost a místa s nimi spojená vytvořili specifická místa paměti v československé společnosti. Časový rámec zkoumaného období je ohraničen roky 1945 a 1989.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Časové a teritoriální vymezení zůstává stejné (1945-1989, Československo), ve věcném vymezení se soustředím na kulturu, tzn. filmový obraz, obraz v muzejních institucích, místa spjatá s pamětí, kulturu

vzpomínání atd.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Obraz parašutistů v literatuře a tisku

Filmový obraz československých parašutistů

Výstavy a muzejní expozice

Pocty a tradice

Místa paměti

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

AMORT, Čestmír. Heydrichiáda. Praha: Naše vojsko, 1965.

ANDREJS, Jaroslav. Tři cesty k smrti: (zánik skupiny ZINC). Praha: Mladá fronta, 1968.

BRŮNA, Otakar a Petr PAŠEK. Seskok z nebe: kniha o statečných. Praha: Naše vojsko, 1967.

Dějiny Komunistické strany Československa, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

Dějiny KSČ, Praha: SNPL, 1959

DREJS, Jan. Za Heydrichem stín. Praha: Naše vojsko, 1947.

FRITZ, Zdeněk. Londýnská emise poštovních známek 1945. In: ČERNÝ, Karel. Muži z první linie. Žďár nad Sázavou: Tváře, 2017.

HROCH, Miroslav. Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti. In: ŠUSTROVÁ, Radka a Luba HÉDLOVÁ, ed. Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti. Praha: Academia, 2014.

HRUŠKA, Blahoslav. Okupace a válka v českém filmu. In: CORNELISSEN, Christoph, Roman HOLEC a Jiří PEŠEK, ed. Diktatura - válka - vyhnání: kultury vzpomínání v českém, slovenském a německém prostředí od roku 1945. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Albis international, 2007.

JELÍNEK, Zdeněk. Operace Silver A. Praha: Naše vojsko, 1992., JELÍNEK, Zdeněk. Západní paraskupiny a domácí odboj. Praha: Historický ústav Československé armády, 1992.

JIRÁSEK, David. Historie českých speciálních sil. Praha: Mladá fronta, 2015.

Jiří PLACHÝ. Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu. Cheb: Svět křídel, 2014.

KOKOŠKA, Stanislav. Západní paraskupiny a domácí odboj. In. Historie a vojenství č.4/1992.

Koura, Petr. Obraz nacistické okupace v hraném českém filmu 1945-1989. In: Kopal, P. Film a dějiny, Praha, 2005.

KRÁL, Václav. Historické mezníky ve vývoji Československa, Praha: Horizont, 1978.

KRÁL, Václav. Pravda o okupaci. Praha: Naše vojsko, 1962.

LAŠTOVIČKA, Bohuslav. V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

MEDULA, Jiří. Posel s nebes: příběh parašutisty: odvážným mužům z leteckých brigád a parašutistických oddílů československého boje 1939-1945 za obnovu republiky. Praha: Toužimský a Moravec, 1947. Polnice (Toužimský a Moravec).

PLACHÝ, Jiří. Horší než doba války... Osudy parašutistů z Velké Británie v pounorovém Československu. Svět křídel, Cheb 2014

RANDÁK, Jan. V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

SLÁDEK, Oldřich. Přicházeli z nebe. Praha: Naše vojsko, 1993.

ŠMEJKAL, Pavel. Protektorátem po stopách parašutistů: vojáci - odbojáři - památníky. Praha: Academia, 2016.

ŠOLC, Jiří, Čs. parašutisté ze Západu v literatuře. In: Historie a vojenství č. 5/1990.

ŠOLC, Jiří. Bojové tradice výsadkových jednotek Čs. lidové armády. Prostějov: Redakce časopisu Prostějovský oděvář, 1962.

ŠOLC, Jiří. Bylo málo mužů: českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války. Praha: Merkur, 1990.

ŠOLC, Jiří. Červené barety. Praha: Naše vojsko, 2003.

ŠVRLO, Peter. Bojové tradice čs. vojenských výsadkářů. Praha: HPS ČSLA, 1989.

ŤOPEK, František. Údolí výstrahy. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1960.

VÁCLAVÍK, Zdeněk. Lidé s nebes. Praha, 1947.

Podpis studenta a datum

21. 5. 2020

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Seznam příloh

- 1: Obálky povídky Jiřího Meduly Posel s nebes. (obrázek)
- 2: Pamětní deska parašutisty Josefa Šandery. Zdroj: VHA Praha (obrázek)
- 3: Pozvánka na odhalení pamětní desky parašutistům v Rovensku pod Troskami. Zdroj: VHA Praha (obrázek)
- 4: Plakát na slavnostní odhalení pamětní desky parašutistům v Řešicích. Zdroj: VHA Praha (obrázek)
- 5: Pamětní desky na rodném domě a na místě smrti parašutisty Jiřího Potůčka. Zdroj: VHÚ Praha (obrázky)
- 6: Rodný dům Josefa Gabčíka. Zdroj: Časopis Květy, 2/1968 (obrázek)
- 7: Výstava VHÚ „Chtěli nás vyhubit“. Zdroj: VHÚ Praha (obrázek)
- 8: Pietní akt u kostela sv. Cyrila a Metoděje, 18. června 1947. Zdroj: VHÚ Praha (obrázek)
- 9: Odhalení pamětní desky parašutistům na kostele sv. Cyrila a Metoděje, 28. října 1947
Zdroj: VHÚ Praha (obrázek)
- 10: Pozvánka na pietní akt 18. června 1968. Zdroj: Pozůstalost parašutisty Jaroslava Pešána
v majetku rodiny. (obrázek)
- 11: Expozice v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje, 1968. Zdroj: VHÚ Praha (obrázek)
- 12: Pietní akt u kostela sv. Cyrila a Metoděje, 18. června 1968. Zdroj: VHÚ Praha (obrázek)

Příloha č. 1:

Místní národní výbor v Rovensku pod Troskami

odhalí dne 5. května 1946

o půl třetí hodině odpolední na budově městské radnice

pamětní desku

čestným občanům města, hrdinům - parašutistům

majoru Františku Závorkovi

a

nadporučíku Lubomíru Jasínkovi,

kteří dne 16. ledna 1943 v časných hodinách ranních
na rovenské plovárně svou dobrovolnou smrtí uchránili
město Rovensko pod Troskami před nacistickou zhoubou.

Pořad slavnosti:

Zahájení předsedou Národního výboru Františkem Hátlem.

Odhalení desky Aloisem Náhlovským.

Slavnostní projev univ. docenta Dr. Vladimíra Krajiny.

Závěr předsedy NV Fr. Hátle.

Skupina odboje „Horácka“ a MNV v Rešicích

pod záštitou ONV v Mor. Krumlově

pořádají v neděli 28. října 1945

SLAVNOST

**odhalení a posvěcení
pamětních desek parašutistům:**

**padlému kpt. pěch. Adolfu Opálkovi, popravenému rotnému
Františku Pospíšilovi, Gestapem umučeným bratřím Hejkalovým
a Marii Opálkové**

Pořad:

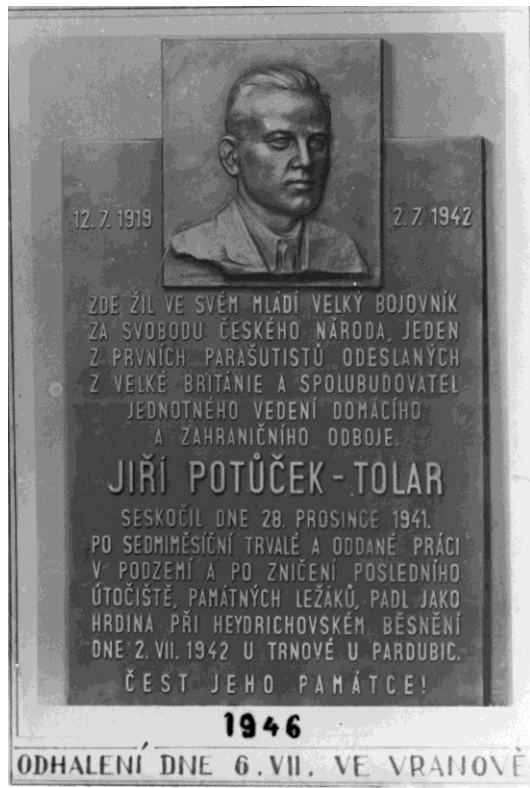
O půl 10. hod. bohoslužby za jmenované národní hrdiny v kapli v Rešicích.
Po bohoslužbách průvod k pomníku. — Uvítání hostů. — Odhalení památníku.
Za krajskou odbočku svazu národní revoluce v Třebíči promluví Dr. KAREL
HEINIGE. — Hymny.

Odchod k odhalení pamětních desek na rodných domcích kpt. Adolfa Opálky
a rotného Františka Pospíšila. — Proslov.

Účinkuje hudba pana Františka Růžičky

**Přijďte se poklonit památce hrdinů, kteří obětovali
své životy za naši vlast**

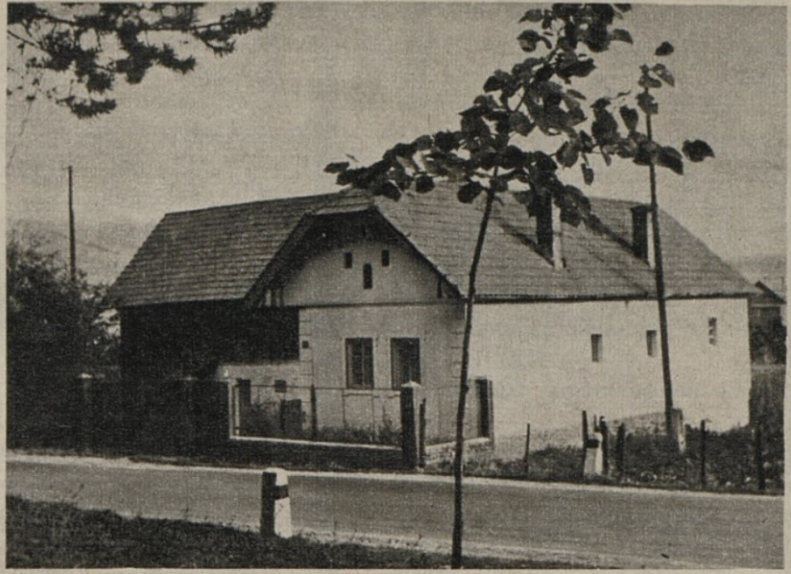
Příloha č. 5

Příloha č. 6

Gabčíkův dům

V obci Stránské u Rájeckých Teplíc na Slovensku stojí vzorně udržovaný domek, v němž se 8. dubna 1912 narodil slovenský hrdina parašutista kapitán Josef Gabčík. Byl jedním z těch, kteří byli za druhé světové války pověřeni splnit úkoly známé operace Antropoid. V ranních hodinách 27. května 1942 se zúčastnil atentátu na tehdejšího říšského protektora SS-obergroupenführera a generála policie Heydricha. Spolu s dalšími československými vojáky se stal obětí gestapa v kryptě kostela v Resslově ulici v Praze. Ze sourozenců Josefa Gabčíka žije už jen sestra Františka Jankechová, která ještě ve svých čtyřiašedesáti letech pracuje v zemědělském družstvu v obci Poluvsie.

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Ústřední výbor Národní fronty,
Ústřední výbor
Svazu protifašistických bojovníků,
Ministerstvo národní obrany
a NV hl. m. Prahy

si Vás dovolují pozvat na

MANIFESTACI

k 26. výročí boje a smrti sedmi čs. parašutistů,
kteří padli dne 18. 6. 1942 v Praze.

Shromáždění se koná dne 18. června 1968 v 15 hod.
na Staroměstském náměstí v Praze.

Hlavní projev pronese
předseda Národního shromáždění s. J. Smrkovský

Příloha č. 11

Příloha č. 12

